

Vho Angie Mutshekga
Minista wa Muhasho
wa Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa
Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo iñwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshekga na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Surty.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipidza tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwinisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshinwe tsha zwithu zwihulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudzisi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi zwo ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ja uri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha jiñwe na jiñwe khathihhi na u vha na vhuñanzi uri vha khunyeledze kharikuñamu yothe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo ji no bva ji mbiluni uri vhana vha do diphina nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihhi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphina na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

ISBN 978-1-4315-0250-9

Rainbow
WORKBOOKS

LIFE SKILLS IN TSHIVENDA
GRADE 1 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0250-9
THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.

U talukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Ripabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya njesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Ripabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iji i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso wothe.

Ndi milayo ine ya laya vhatu vha jino shango uri vha tea u farana nga ndilađe. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza rothe ri no khou tshila zwino na vhana vhashu vhane vha kha di do da.

Talukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vhukhakhi ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uri ri elekanye nga vhumatshelo ha khwiñe ha rothe khathihi na u vhu fhata.

Rine, vhatu vha Afrika Tshipembe;

Ri dzhieha njha u shaea ha vhulamukanyi kha tshifhinga tsho fhelaho;

Ri thonifha havho vhe vha tambulela vhulamukanyi na mboholowo kha shango jashu; Ri thonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fhata na u bveledzisa shango jashu; na

U tenda uri Afrika Tshipembe ndi ja vhothe vhane vha dzula khaļo, vho vhofhekanyawo vha vha huthihhi naho vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiawaho zwavhudzi, ri khou tanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muholusa wa Riphabuliki uru u—

Fhelise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshire tsho disendeka kha ndeme dia demokirasi, vhulamukanyi ha matshilisano na pfanelo dia vhuthu;

Fhate mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vhatu nahone vhadzulapo vho tsireledza nga mulayo nga ndila I linganaho;

Khwiniisa ndeme ya Vhutshilo ha vhadzulapo vhothe na u vhofholola vhukoni ha muthu muñwe na muñwe; na

Fhata mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri ji kone u vha fhethu ho teaho sa muvhuso wo diimisaho kha muña wa tshaka.

Shumisani pfanelo dia sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dovhе ni vhe na vhudifhinduleli ha u tsireledza pfanelo dia vhañwe.

Divhani Mulayotibe Wa Pfanelo na Mulayotibe Wa Vhudifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vhatu vhashu.

Nkosi Sikele' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

Yo vusuludzwa,
i tevhedza CAPS

Gireidi ya

Zwikili zwa Vhutshilo nga TSHIVENDA

Bugu ya 2
Themo dza 3 & 4

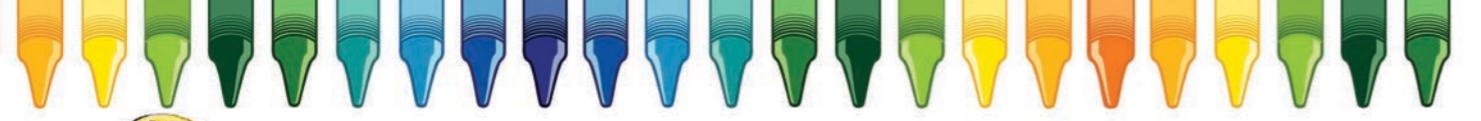
Dzina:

Kilasi:

basic education

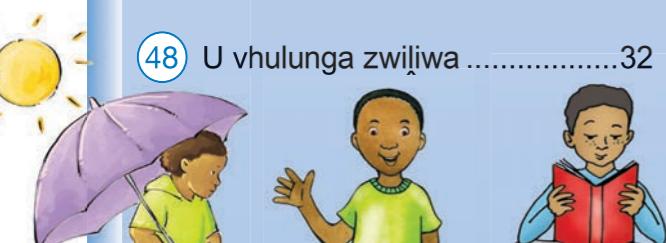
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Zwi re ngomu

Themo ya 3 Siatari

- (33) Fhethu hu re tshitshavhani tsha hashu 2
 (34) U londa zwishumiswa zwa tshitshavhani tsha hashu.....4
 (35) Zwo khakhea naa?.....6
 (36) Vhathu vha tshitshavhani tsha hashu8
 (37) Zwipuka zwine ra fuwa sa zwifuwohaya10
 (38) U vhavhalela zwifuwohaya.....12
 (39) Mikhwa na vhudifhinduleli14
 (40) Vhudifhinduleli vhuñwe hafhu.....16
 (41) Ndi ngani ri tshi lila zwimela....18
 (42) Zwimela zwi vhonala nga ndilade?20
 (43) Mbeu na hune dza bva hone ...22
 (44) Zwine zwimela zwa ḥoda uri zwi aluwe24
 (45) Zwiliwa zwine ra ja.....26
 (46) Hune zwiliwa zwo fhambananaho zwa bva hone...28
 (47) Zwiliwa zwa mutakalo na zwi si na mutakalo30
 (48) U vhulunga zwiliwa32

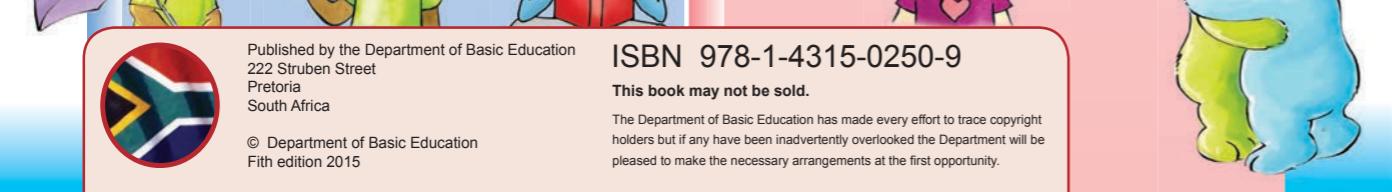
Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Fifth edition 2015

ISBN 978-1-4315-0250-9

This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Mađuvha mahulwane a 2015

Phando

La 1 Duvha la Nwaha Muswa
La 31 Duvha la Vhana vha
Zwitaratani

Luhuhi

La 2 Duvha la Maroroma la Liphasi
La 14 Duvha la St Valentine

Lambamai

La 3 Lavhuhanu Likhethwa
La 4-11 Passover
La 5 Paseka
La 6 Duvha la Miña
La 7 Duvha la Mutakalo la Liphasi
La 22 Duvha la Tshaka Dzothe la Mme
Liphasi
La 27 Duvha la Mbophololo

Shundunthule

La 1 Duvha la Vhashumi
La 10 Duvha la Vhomme
La 15 Duvha la Tshaka Dzothe
la Miña

Fulwana

La 17 Eid-Ul-Fitr
(u fhela ha Ramadan)
La 18 Duvha la Tshaka Dzothe la
Vho Nelson Mandela
La 30 Duvha la Tshaka Dzothe la
Vhukonani

Thangule

La 9 Duvha la Vhafumakadzi
La 13 Duvha la Tshaka Dzothe la
Vhashumisamonde

Tshimedzi

La 2 Duvha la Tshaka Dzothe la U sa tshuphana
La 5 Duvha la Vhadededzi
La 11 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhana Vha
Vhasidzana
La 14 Al-Hijira (Duvha la Nwaha Muswa la Tshiišilamu)
La 15 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhafumakadzi vha
Vhupohaya
La 16 Duvha la Liphasi la Zwiliwa

Lara

La 11 Deepavali (Diwali)
La 12 Vikram (Nwaha
Muswa wa 2072)
La 20 Duvha la Liphasi la
Vhana

Thafamuhwe

La 5 Purim

La 21 Duvha la Phanelo dza Vhathu
La 21 Duvha la Liphasi la Mataka na Miri
La 20-21 Duvha la Naw-Rúz
(Nwaha Muwa wa Bahá'í)
La 22 Duvha la Madi la Liphasi
La 28 Awara ya Liphasi (20:30-21:30 tshifhinga tshapo)

Fulwi

La 1 Duvha la Liphasi la Vhabebi
La 4 Duvha la Tshaka Dzothe la Vhana vho
ngalangalaho
La 5 Duvha la Liphasi la Vhupo
La 8 Duvha la Liphasi la Madanzhe
La 12 Duvha la Liphasi la Ulwa na Usuma ha
Vhana
La 16 Fulwi Duvha la Vhaswa
La 18 Fulwi Ramadan (u thoma hayo)
La 21 Fulwi Duvha la Vhokhotsi

Khubvumedzi

La 13-15 Rosh Hashana
La 21 Duvha la Tshaka Dzothe la Mulalo
La 23 Yom Kippur
La 24 Duvha la Vhufa

Nyendavhusiku

La 1 Duvha la Liphasi la AIDS
La 3 Duvha la Liphasi la Vhaholefhal
La 5-14 Chanukah
La 16 Duvha la Vhupfemedzani
La 25 Duvha la Khirisimusi
La 26 Duvha la Mbavhalelano

Holodei ya Lushaka ya Afrika Tshipembe :
Duvha lihulwane ja nyelelo ja Tshiyuda:

Duvha lihulwane ja nyelelo ja Tshiišilamu:

Duvha lihulwane ja nyelelo ja Tshibaháí:

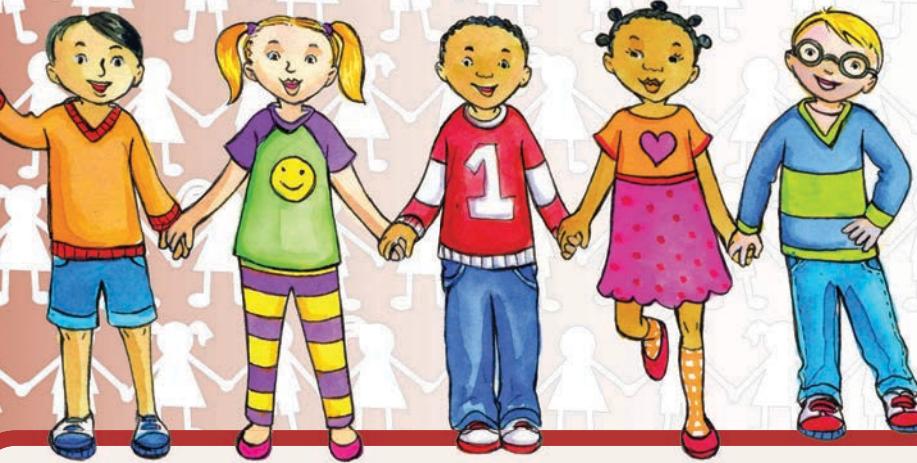
Mađuvha a Mbumbano ya Dzitshaka a Tshaka Dzothe:

Gireidi ya

1

Zwikili zwa Vhutshilo
nga **TSHIVENDA**
Bugu ya 2

Heyi bugu ndi ya:

33 Fhethu hu re tshitshavhani tsha hashu

3 - Vhege dza /

Themo ya

Humbulani nga vhatu vhothe vhane na vha vhona na u amba navho duvha l̄inwe na l̄inwe – ndi vhatu vhane vha vhumba tshitshavha tsha hanu.

Vha nga vha vhatu vha re zwitaratani kana vha tshi dzula tsini na ha hanu.

Vha nga vha vha tshi wanala kerekeni kana tshikoloni tsha hanu, mapholisa a kusi kwa hanu, madokotela na vhanwe vhanzhi.

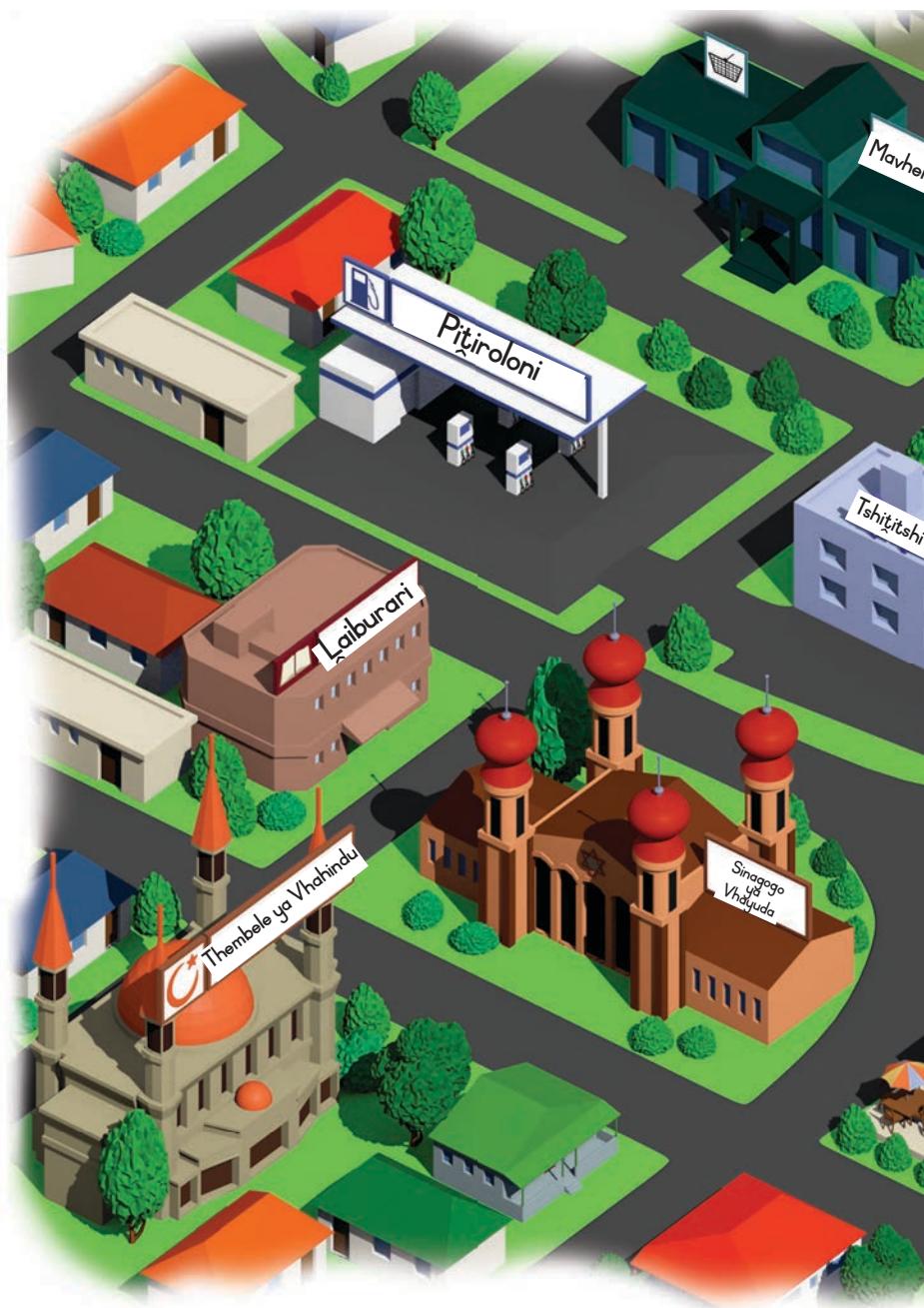

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso tshi re kha masiatari aya mavhili.

Ndi fhethu hufhio tshifanyisoni itsi hune na hu elelwa?

Ndi ngafhi kha afha fhethu hune vhatu vha tangana kana u kuvhangana hone?

Deithi:.....

Kha ri ite nyito

Ndi fhethu hufhio hu re kha tshifanyiso tshi re afho fhasi he na vhuya na hu dalela? Tevhedzelani zwivhumbeo zwaho nga khirayoni.

Kha ri ambe

Vhudzani khonani yanu uri no dalela afho fhethu ni na nnyi kana no vha ni nothe. Ndi ngani no hu dalela?

Ni vhona u nga afho he na endela hone hu a lulutshela vhaeni vha re vhaholef hali?

Teacher:
Sign:
Date:

U londa zwishumiswa zwa tshitshavhani tsha hashu

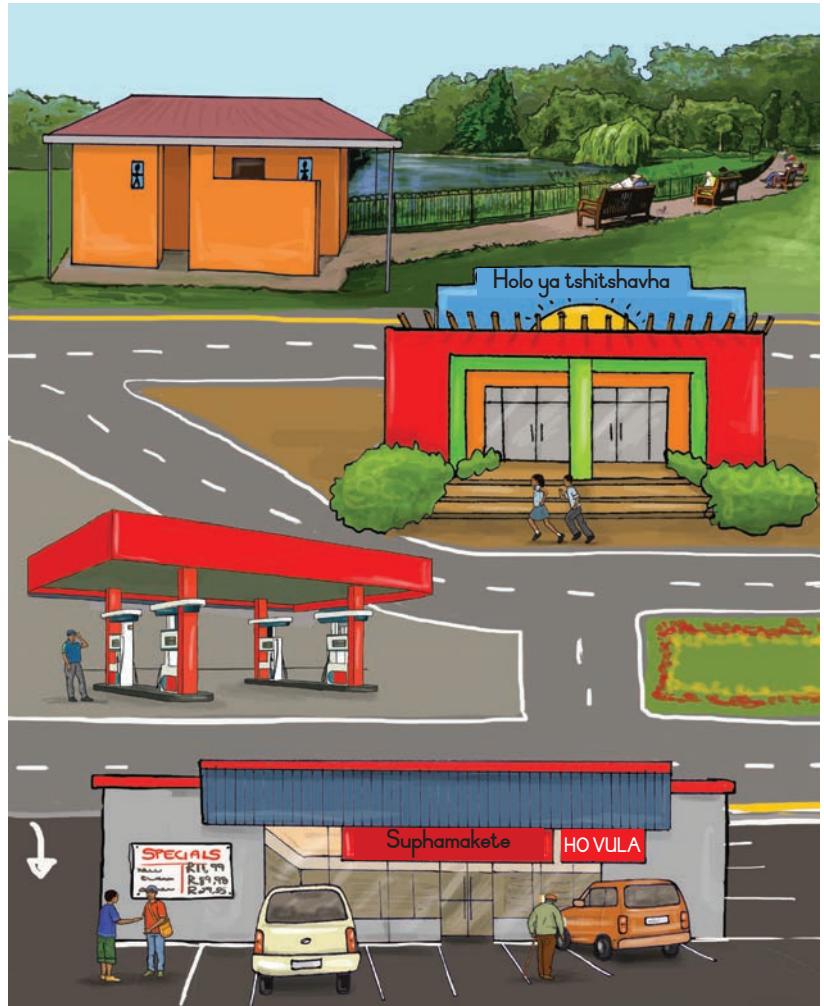
Vhege dza /

3 - Themo yya

Kha ri ambe

Hune ra dzula hone hu na zwishumiswa zwine zwa nga shumiswa nga vhathe vhothe. Kiliniki, zwikolo, midavhi ya zwipotso na zwibadela ndi fhethu hune rothe ra hu shumisa.

Ri tea hafhu u ita uri vhupo hashu hu dzule ho kuna, u itela uri muthu muñwe na muñwe a diphiñe ngaho.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso itshi:

- Ni vhaba u nga vhathe vha a takalela u dzula afha fhethu?
- Ndi nga mini ni tshi humbula ngauralo?
- Tshitshavha na vhupo ha hanu hu nga khwiniswa nga ndilade?

Kha ri ite nyito

Dioleni tshifanyiso tsha mivhalavhala tsha musi ni tshi khou tshimbila nga tshiendedzi tsha phabuliki (tsha nnyi na nnyi sa tshidimela, bisi kana thekhisi. Ni ite na u sumbedza saizi dzo fhambananaho dza vhathe vhe na namela navho - vhariwe vha vhe vho dzula vho tou tswititi, vhariwe vha vhe vho kotamela phanda kana vho lala vho gogodela nga mutana, vhariwe vhe vhahulwane ngeno vhariwe vhe vhatuku.

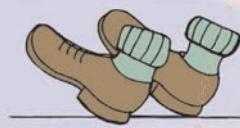

Kha ri tharamuwe

Kha ri dudèle

- Itani uri ni didudedze nga u dodoma ni tshi ya phanda nga zwikunwe.
- Zwino tshimbilani nga tshamurahu nga zwirethe.
- Tshimbilani ni tshi ya phanda nga zwirethe.
- Zwino tshimbilani nga tshamurahu nga zwikunwe.

Sikani maledere

Itani zwigwada zwa vhathe vha vhavhilihvhili. Shumisani mivhili ya vhoiwe kha u vhumba maledere.

Ni nga ima na luvhondo kana na lala fhasi.

Wanani uri inwi na khonani dzanu ni nga kona u sika ledere line a hu na muthu ane a nga li kona.

Teacher:	
Sign:	
Date:	

Zwo khakhea naa?

Themo ya 3 - Vhege dza 2

Kha ri ambe Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Ni a t^halukanya uri izwi swishumiswa zwot^he ndi zwifhio? Vhudzani khonani yanu ndila yone ya u shumisa tshishumiswa tshinwe na tshinwe.

Kha ri ite nyito

Fhaṭani modele (tshiedziswa) wa tshifhaṭo ni tshi shumisa matheriaṭa o vusuludzwaho. Ni nga kha di fhaṭa kiliniki, laiburari kana tshifhaṭo tshiiwewho tshi re henefho tshitshavhani tsha hanu. Ni nga kha di shuma nga zwigwada. Khavhisani tshifhaṭo tshanu ni tshi sumbedza uri ndi tshifhaṭode tshe na fhaṭa.

Kha ri ḥaramuwe

- Vhekanyani mathaela o tou ima kha rou.
- Swendani vhukati hao.
- Ladzani mathaela fhasi.
- Imani nt̄ha ha thaela nga milenzhe mivhili.
- Thengathengani nga mulenzhe muthihi kha thaela.
- Shumisani mathaela aya kha mitambo miñwewho ya u ḥaramuwa.

Ni vhone ni sa do dihuvhadza.

Teacher:
Sign:
Date:

36 Vhathu vha tshitshavhani tsha hashu

Themo ya 3 - Vhege dza 2

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nangani dzina lo teaho tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe li tshi bva kha zwibogisi zwi re kha tshanda tsha u la. Li nwalen'i fhasi ha tshifanyiso itsho.

Mushelapitirolo

Murengisi wa maluvha

Nese (muongi)

Mureili wa thekhisi

Muofisiri wa zwa vhuendi

Dokotela

Murengisa wa mitshelo

Mudzimamulilo

Pholisa

Kha ri ambe

Ni ambe na khonani yanu ngazwo.

Avha vhathu ni a tangana navho tshitshavhani tsha hanu?

Vhathu vha tshitshavhani tsha hanu vha a thusana? Vha ita mini?

Kha ri nwale

Talani mutalo u tshi bva mathomoni a fhungo lirwe na lirwe li re kha tsha monde u tshi ya kha li no fana na lo kha tsha u la.

Deithi:

Mudzimamulilo

Mura do wa Tshumelo dza Tshipholisa dza Afrika
Tshipembe (SAPS)

Dokotela

Murengisi wa mitshelo

Mushelapiirolo

u fara mafovhu.

u rengisa mitshelo.

u shela pitirolo.

u dzima mililo.

u a ri fhodza.

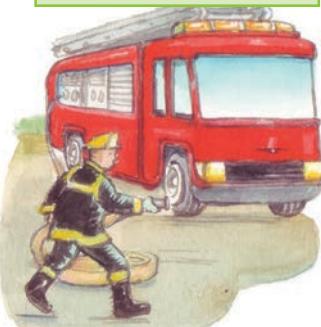
Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nangani dzina lo teaho tshifanyiso tshirwe na tshirwe li tshi bva kha maipfi a re afho fhasi. Ni li nwale fhasi ha tshifanyiso tshirwe na tshirwe. Vhambedzani phindulo dzanu na dza khonani yanu.

Ha zwidzimamulilo

Pitiroloni

Sibadela

Tshitshini tsha mapholisa

Kha ri tharamuwe

Vhandani zwanda ni tshi tevhedza
mutevhetsindo une na khou pfa.

- Thetshelesani zwavhu di musi mutevhetsindo u tshi shanduka.
- Itani ngaurali kha muzika wa tshaka dzo fhambanaho, u bva kha wa kilasiki u swika kha phopo.
- Vhandani nga u tjavhanya kana nga u ongolowa ni sa xedzi mutevhetsindo.

Tsvhudzo ya mudededzi:

Thetshelesani muzika une mudededzi wanu vha khou tamba kana mitevhetsindo ine mudededzi vha ita kha ngoma kana tshilidzo tshirwevho tshi no lidzwa nga zwanda.

37 Zwipuka zwine ra fuwa sa zwifuwohaya

Themo ya 3 - Vhege dza 3

Kha ri vhale

Vhunzhi hashu ri na zwifuwohaya. Tshifuwohaya ndi tshipuka tshine tsha vha khonani yanu. Ni a tshi vhavhalela nahone tshi dzula tshi tsini hanu - huñwe tshi dzula na inwi ngomu nduni ya hanu kana tshi na vhukhudo hatsho ha tshipentshela henef ho mudini.

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso. Ambani na khonani yanu nga tshifanyiso itshi. Shumisani khirayoni kha u tangedzela zwifuwohaya zwoñhe zwine na kona u zwi vhona. Ni nga kona u vhala zwifuwohaya zwingana? Vhudzani mudededzi wanu.

- Ni na tshifuwohaya? Arali ni natsho, ɻalutshedzani khonani yanu nga hatsho.
- Arali ni si na, ɻalutshedzani khonani yanu uri ndi tshifuwohaya ñe tshine na tama u vha natsho kana uri ndi ngani ni si na tshifuwohaya.

Kha ri ñwale

No fhelela sa kilasi, ñwalani mutevhe wa zwifuwohaya zwoñhe zwine zwi si vhe hone tshifanyisoni. Ñwalululelani haf ha zwine mudededzi wanu vha ñwala kha bodo.

Kha ri ite nyito

Olaní tshifuohaya
tshiñwe na tshiñwe
tshine na tshi tama – ni
nga kha ñi sokou humbulela
tshipuka tshiñwe na tshiñwe
tshine na tama u tshi fuwa.
Shumisani vumba kha u
vhumba tshifuohaya itsho.

Kha ri t̄haramuwe

Itani ndowendowe ya u posa na u gavha bola.

- Posani bola ya thenisi muyani ni tshi shumisa zwanda zwivhili.
- Zwino i poseni muyani nga tshanda tshithihi ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Zwino i poseni muyani nga tshila tshiñwe tshanda ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Bammbisaní bola ya thenisi fhasi nga zwanda zwivhili ni i gavhe haf'hu nga zwanda zwivhili.
- I bammbisení nga tshanda tshithihi ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- I bammbisení nga tshila tshiñwe tshanda ni dovhe ni i gavhe nga tshanda tshenetsho.
- Imani no ita danga. Fhirisaní bola nga zwanda zwivhili i ye kha muthu o imaho tsini na inwi.
- Fhirisaní bola nga tshanda tshithihi i ye kha muthu o imaho tsini na inwi.
- Fhirisaní bola nga tshila tshiñwe tshanda i ye kha muthu o imaho seli na inwi.

Tsivhudzo ya mudededzi:

Vhunzhi ha mmbwa hu pfana na u tamba nga bola.
Fhedzi ni tea u vha na luvhilo ngauri mmbwa
dzi pfana na u dzhia bola dza shavha nayo.

Teacher:
Sign:
Date:

38 U vhavhalela zwifuwohaya

Themo ya 3 - Vhege dza 3

Kha ri ambe Ndi mafhungo mahulwane u vhavhalela zwifuwohaya zwashu.

Ambani na khonani yanu nga zwithu zwine zwifuwohaya zwa ṫoda. Didzhieni ni tshifuwohaya tshe khonani yanu a ola kha siatari ḥa II. Humbulani nga zwine na nga ṫoda. Ni nga sedza zwithu zwi no nga zwiliwa na hune na ḫo edela hone. Zwino ṭalutshedzani khonani yanu. Ni ite na u amba nga zwine a tea u ita arali ni tshi nga lwala.

Kha ri ḥwale Itani thiki (✓) tsini na tshithu tshiñwe na tshiñwe tshine tsha ṫodiwa nga tshifuwohaya.

Zwiliwa

Mađi

Thisibe tsha manō

Fhethu hu no dudela na u sa ḷukala hune tsha ḫo edela hone.

Nanga ya zwifubo musi tshi tshi lwala

Holodei

Kha ri ite nyito

Olani vhukhudo na zwiliwa zwine zwa ṫodiwa nga zwipuka izwi. Ni kone u ḥwala madzina ane ra a rina vhana vhazwo.

Tshipuka	Zwiliwa	Dzina ḥa ḥwana

Kha ri ite nyito

Vhalani fhungo l̄inwe na l̄inwe ni humbule ngauri no vha ni tshi nga dipfa hani na uri no vha ni tshi nga ri mini kana u ita mini. Mudededzi wanu vha do ni vhudza uri ni tambe litambwa l̄ifhio.

- No fuwa tshifuohaya tshiswa.
- Tshimange tshanu tsho ngalangala.
- Mmbwa yanu yo la thoyi (tshitambisa) yanu ine na i funesa.
- Khonani yanu u levhela (tunga) mmbwa.
- No vhona mmbwa yo khetshelwa goloini yo valiwaho mafasitere.

Kha ri tharamuwe

Thetshelesani mitevhetsindo yo fhambananaho ine mudededzi wanu vha do i lidza. Diiteni uri ni tshipuka tshine tsha tshina tshi tshi tevhedza mitevhetsindo wa muzika.

Musi muzika u tshi t̄avhanya, gadani sa bere.

Musi muzika u tshi lilesa, tshimbilani sa ndou.

Musi muzika u sa lilesi, fhufhani sa tshisu.

Musi muzika u tshi ongolowa, tshimbilani sa tshibode.

Kha ri ambe

<p>Muvhu da ndi lushaka lwa mbevha. Maño a mbevha ha gumi u aluwa.</p>	<p>Nwaha muthihi wa muthu u lingana na miñwaha ya sumbe ya mmbwa. Musi mmbwa i na miñwaha miraru, i na miñwaha ya fumbili ya muthu.</p>	<p>Musi tshimange tsho takala, tshi a honedzela.</p>
--	---	--

Kha ri diphine

"Tshimange na Mbewha". Mudededzi wanu vha do ni vhudza uri ndi nnyi a re tshimange, ndi nnyi a re mbevha. Tshintshanani (t̄hadulanani) vhuimo nga murahu nyana.

Mikhwa na vhudifhinduleli

Kha ri vhale

Maipfi aya a sumbedza mikhwa. Mikhwa yashu ndi ndila ine ra fara ngayo vhañwe vhathe. Mikhwa yashu i ri sumbedza uri ri t̄honifhana hani sa vhathe.

Ri pfa ri tshi takalela u amba na muthu a re na mikhwa. Zwi dovha zwa vha zwavhuđi u vha na vhukonani na muthu a re na mikhwa yavhuđi.

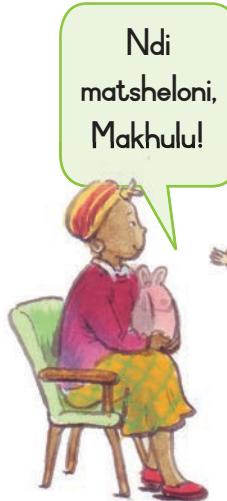
Ri na vhudifhinduleli ha u fara vhañwe vhathe zwavhuđi tshifhinga tshothe. Ndi ngazwo muñwe na muñwe washu a tshi tea u tshila nga mikhwa yavhuđi.

Deithi:.....

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso. Vhalani maipfi a re zwibogisini. Ambani na khonani yanu nga zwifanyiso izwi. Ambani nga mikhwa mivhuya na mikhwa mivhi ine vhana vha khou sumbedza.

Ivhani a neaho.

No hangwa vhurotho hanu? Dzhiani hanga.

Ndi a livhuha no nthetshelesa zwavhud.

Konani u lindela.

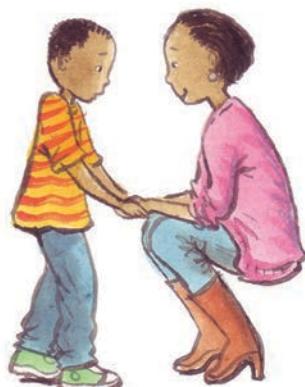
Vha mpfarele,
Mmawe. Ndo vha
ndi tshi khou sedza
nele te kha vasi
yavho, ya wa ya
kwashea!

Mulalo, wee. Ndo doba
bege yanu hangei nn̄da.
Thamusi kharayoni
dzanu dzi tshee hone
dzot̄he.

Thetshelesani
vhariwe.

Ivhani a fulufhedzeaho.

Lumelisani vhatu vhanne na vha divha
na vhanne na sa vha divhe.

Ivhani a fulufhedzeaho.

Thonifhani vhariwe vhatu.

Thonifhani zwi re zwa vhariwe.

Teacher:
Sign:
Date:

40

Vhudifhinduleli vhuñwe hafhu

Themo ya 3 - Vhege dza 4

Kha ri riwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi ni vhale mafhungo a re zwibogisini. Talani mutalo u tshi ya kha vhudifhinduleli hu no yelana na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe.

Ndi a thusa uri mudi wa hashu u dzule wo kuna.

Ndi khonani ya vhukuma i no thusa vhañwe.

Ndi a sumbedza vha muća wa hashu uri ndi a vha funa.

Ndi tamba zwavhudī nga thoyi (zwitambisa) dza khonani yanga.

Ndi a dithgomela khathihi na u londa zwithu zwanga.

Ndi a thusa khotsi anga u deka tafula.

Kha ri tambe

Itani litambwa la mikhwa yavhudzi na vhudifhinduleli ni tshi sumbedza:

- u lumelisa vhathu vhane na vha divha na vhane na sa vha divhe
- kana u kona u lindela
- kana u kona u thetshelesa zwavhudzi munwe muthu
- kana u kona u nea
- u ita vhukonani na munwe muthu
- u fulufhedzea
- kana u thonifha zwi re zwa vhaiwe
- kana u thonifha vhaiwe vhathu

Musi ni kha zwigwada, itani litambwa la mikhwa yavhudzi na vhudifhinduleli zwi tshi kwama:

- muña wa hanu
- kana mushumo wanu wa tshikolo
- kana mishumo yanu ya hayani
- kana zwiliwa zwine na newa duvha linwe na linwe
- kana zwiambaro zwine na ambara
- kana thoyi dzanu
- kana khonani dzanu

Kha ri ite nyito

Dioleni tshifanyiso ni tshi khou sumbedza vhukonani na vhaiwe vhathu.

Kha ri tharamuwe

Thetshelesani mudededzi wanu vha tshi ni vhudza uri ni thamuwe/fhufhe, ni gidime kana ni kokovhe.

Vha do lidza tshitiriri vha sa athu amba ndaela ntswa. Tevhedzani ndaela ya mudededzi wanu nga u t̄avhangana kana na ongolowa.

Kha ri tambe

Tambani openi nga mulenzhe wanu une na sa u shumisese. Ndi mikhwa mihulwane ifhio yavhudzi ine na i sumbedza musi ni tshi khou tamba openi?

Teacher:
Sign:
Date:

Ndi ngani ri tshi lila zwimela

Themo ya 3 - Vhege dza 5

Kha ri ambe

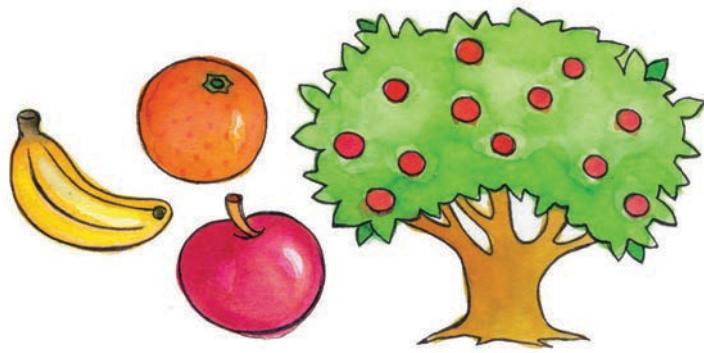

Kha ri vhale

Zwiñwe zwimela zwi ri fha dzhusi na zwiliwa.

Lavhelesani u mona na inwi. Ndi zwithu zwifhio zwine na vhona zwo bva kha zwimela? Ambani na khonani yanu ni vhone uri vhuvhili hanu ni nga humbula nga zwithu zwingana. Vhudzani mudededzi wanu nga zwimela zwe na kona u zwi humbula.

Zwiñwe zwimela na miri zwi ri fha mirunzi.

Zwiñwe zwimela na miri zwi fha zwipuka vhukhudo.

Zwiñwe zwimela zwi ri fha maluvha a u nakisa nduni dzashu.

Deithi:

Ri lila mahatsi midavhini
yashu ya mitambo.

Ri lila mudali wa u ita
zwiambaro.

Ri shumisa ḥhangā kha u ita
mithatha na u fulela ḥhangā.

Ri shumisa zwimela na miri kha
u ita fenitsha.

Ni na khonani yanu, nangani zwithu zwiraru zwiħulwane
zwine ra shumisa zwimela khazwo.

Ri nga ita uri zwimela zwi ḥavħanye u fħela nge ra zwi
shumisesa? Ambani nga mbudziso iyi no fhelela sa kilasi.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwimela zwi vhonala nga ndilade

Themo ya 3 - Vhege dza 5

Kha ri nwale

midzi

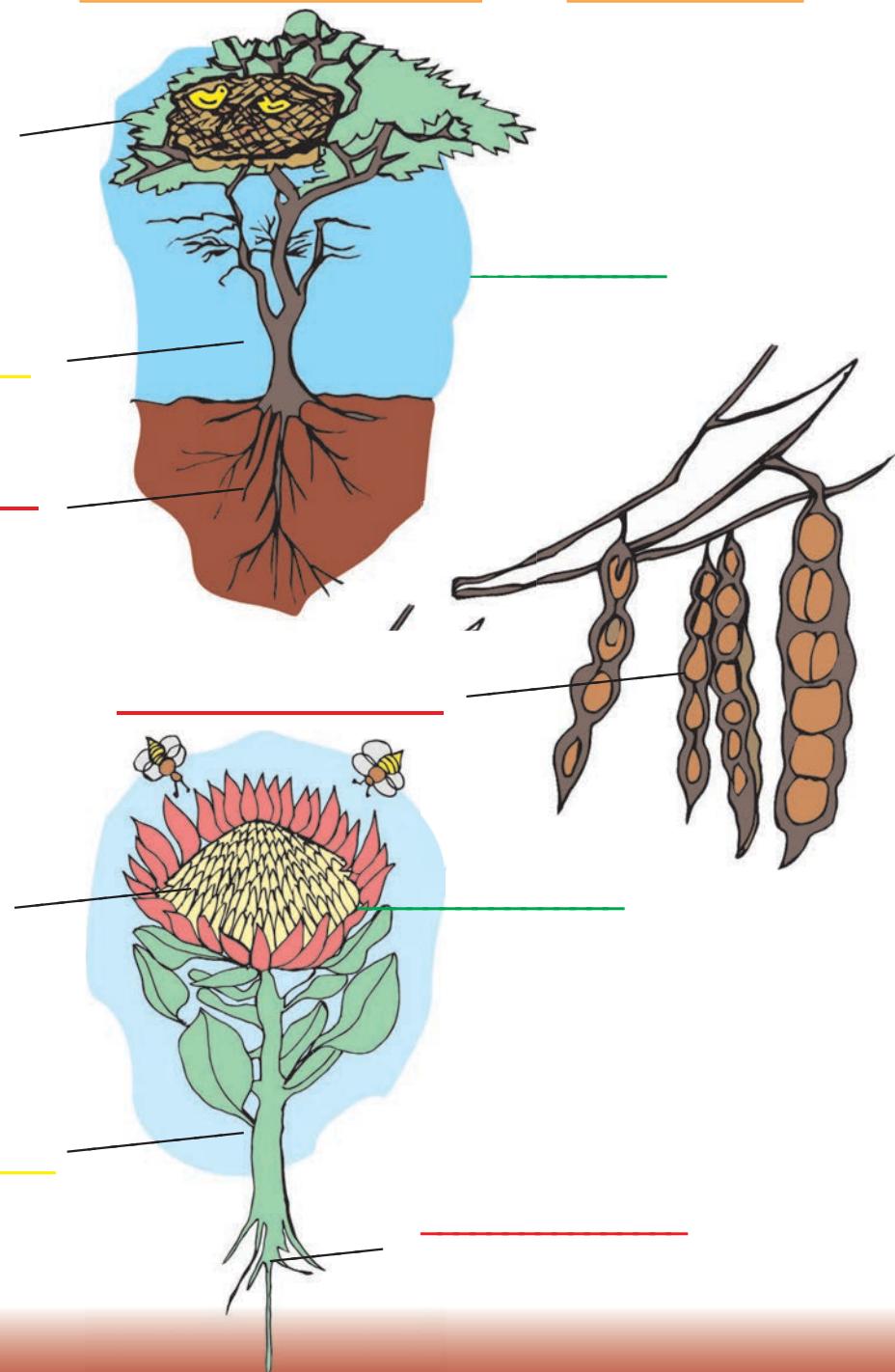
liluvha

tsinde

ganda la mbeu

tari

tsinde

Kha ri tharamuwe

Khethekanyani kilasi hu bve zwitshinyangade na vhalimangade.

- Vhalimangade vha lingedze u thivhela kana u fasha zwitshinyangade.
- Tshintshanani vhuimo nga murahu ha minete mivhili.
- Zwi dovholareni lunzhi.

Kha ri tambe

Tambani mudzumbamo.

Zwitshinyangade zwo dzumbama hoṭhe nga fhasi kana murahu ha zwimela zwino vhalimangade vha tea u zwi wana zwi sa athu ḥa zwimela zwot̄he.

Kha ri ambe

Zwimela zwa tshaka dzo fhambananaho zwi vhonala zwo fhambana vhukuma.

Fhedzi zwi dovha zwa fana fhethu hunzhi. Lavhelesani zwifanyiso izwi. Ambani na khonani yañu nga zwimela. Zwi fhambana ngafhi zwa fana ngafhi?

Kha ri ite nyito

Olanı kana ni pennde
tshikhokhonono tshi no khou
ṭodou ḥa muñawa. A tsho ngo
tea u vha tshikhokhonono
tsha vhukuma. Shumisani
muhumbulo (nyelekanyo)
wanu. Olanı kana ni pennde
ni tshi shumisa mitalo kana
zwivhumbeo zwi no vhonala.

Mbeu na hune dza bva hone

Themo ya 3 - Vhege dza bva

Kha ri vhale

Zwiñwe zwimela zwi na mbeu dze dza dzumbiwa kha maluvha kana mitshelo.

Ri ita na u ḥavha mbeu idzi uri hu mele zwimela.

Mbeu i a wa kha zwimela uri i thome zwimela zwiswa.

Dziñwe mbeu dzi hashiwa nga muya kana nga vhathe, zwikhokhonono na zwipuka. Mañwe makanda a mbeu a liwa nga zwiñoni lune mbeu ya sala kha zwitoko zwazwo. Mbeu iyi i a hwaliwa ngaurali ya ya ya mela huñwe fhethu.

Kha ri ambe

Mbeu dzi phadaladzwa nga ndila ifhio kha tshiñwe na tshiñwe tsha zwifanyiso izwi? Mbeu inwe na inwe i tea u vha i na tshivhumbeo tshifhio uri i kone u phadaladzwa nga ndila iyi? Rerani na khonani yanu.

Arali ni tshi ḥodou ḥavha zwimela nga mbeu, ni nga shumisa mbeu i no bva kha zwimela zwi re ngadeni yanu. Kana ni tou renga mbeu vhengeleni.

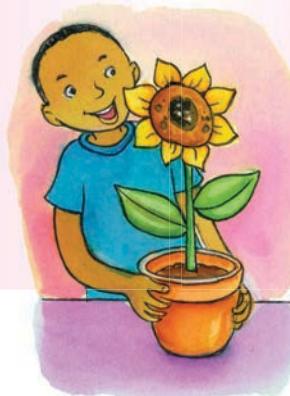

Kha ri ambe

Gudani tshirendo itshi na mitharamuwo.

Vhutshilo ha tshimela

Kubeu ku^lukuku^lku:
 Kha ri t^lavhanye ri ku t^lavhe mavuni!
 Kwa mbo d^li mela tsinde na dzuvha.
 Li re na munukho u no nukhelela.
 Notshi ya r^lona i tshi mona na
 dzuvha –
 Hu si kale lila dzuvha l^la mbo fa.

Kha ri t^lharamuwe

Sumbedzani uri no takala nga u ita hezwi
 Farani dzuvhariboni (sashi) kana riboni
 ndapfu nga tshanda tshine na tshi shumisesa.
 Dzungudzani tshe na fara, ni tshi ita phetheni
 dzo fhambananaho muyani kana kha mavu.
 Thomani nga u shumisa tshanda tshine na tshi
 shumisesa ni kone u tevhedza nga tshine na sa
 tshi shumisesa.

Arali hu na muri henefho tsini, vhonani uri ni
 nga u shumisa hani ni tshi tamba. Dembetitani
 nga thambo yo vhofhiwaho ya khwa^ltha.
 Thomani nga u shumisa zwanda zwihili, ni
 shumise tshanda tshine na tshi shumisesa
 ni kone u tevhedza nga tshine na sa tshi
 shumisesa.

Tsvhudzo ya mudededzi:
 Shumisani thambo, sashi
 na riboni.

Teacher:	
Sign:	
Date:	

44

Zwine zwimela zwa toda uri zwi aluwe

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso itshi. Zwithu zwot̄he zwi re khatsho zwi a tshila?

Vhege dza 6

Themo ya 3 - Themo ya 3 -

Ambani na khonani yanu ngatsho. Ndi zwithu zwifhio
zwi tshilaho zwine na kona u zwi vhona?

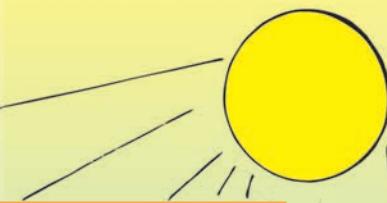
Ndi zwifhio khazwo zwine zwa vha zwimela?

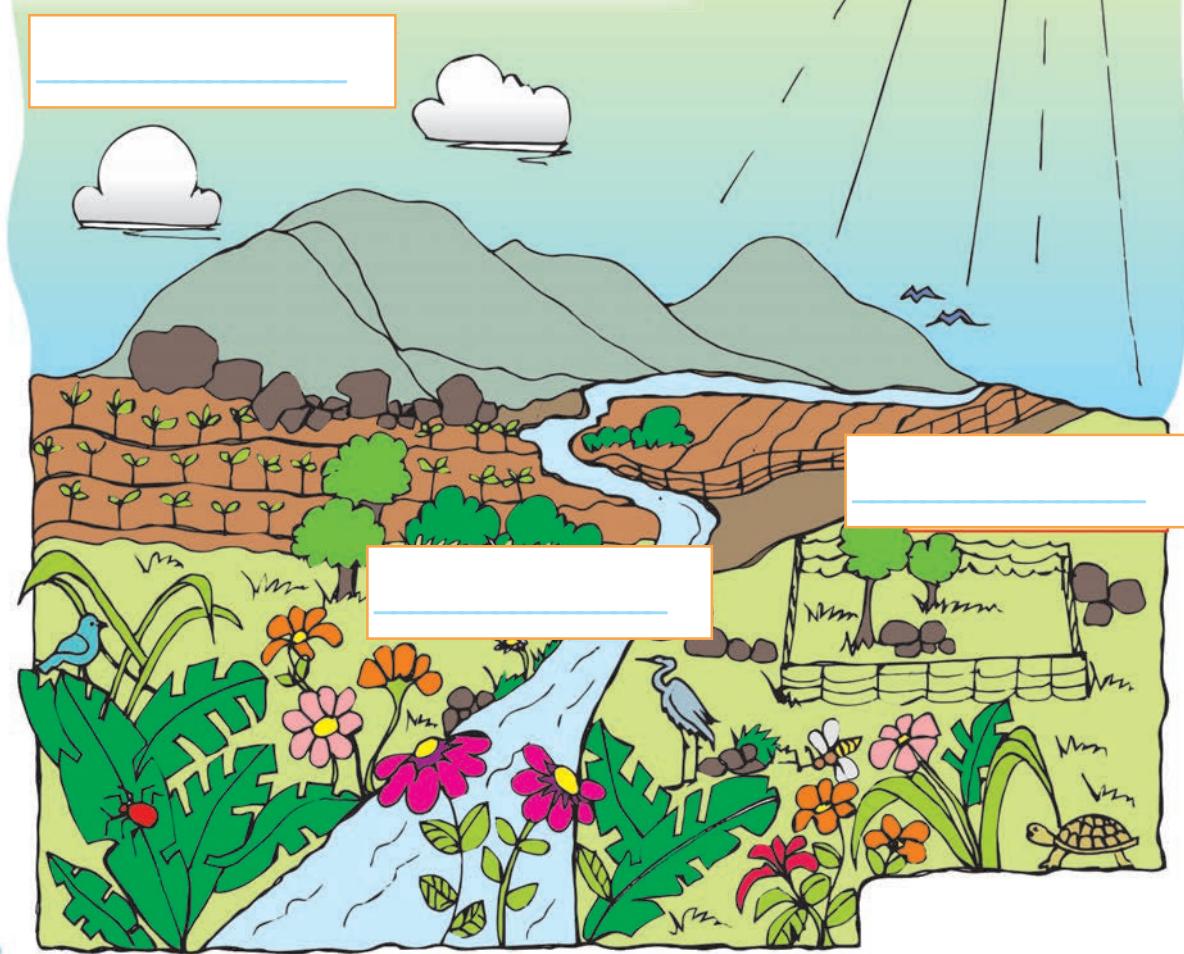
Zwimela zwi a aluwa?

Zwimela zwi a la? Arali zwi tshi la, zwi la mini?

Zwimela zwi a nwa?

Arali zwi tshi nwa, zwi nwa mini?

Kha ri r̄wale

Zwino r̄walani l̄inwe na l̄inwe la haya maipf̄i kha tshifanyiso tshi re af̄ho nt̄ha ni
tshi sumbedza uri zwimela zwi toda mini uri zwi aluwe.

masana

mad̄i

pfushi

muya

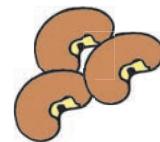

Kha ri ite nyito

Zwi a leluwa u ḥavha tshimela tshanu
inwi muñe. Ḥavhani muñawa.

Deithi:.....

Ni tea u vha na:

madi

nawa

bawele

dzudzu

Liga la 1:

Tibani nawa tharu nga
mbemba mbili dza dzudzu.

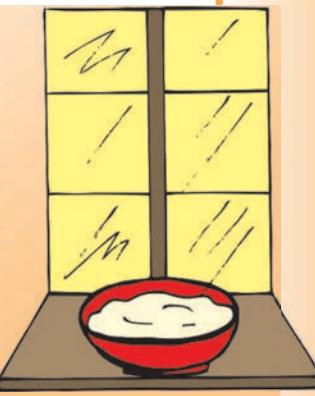
Liga la 2:

Shelani madi nthā
ha dzudzu ni vhe
na vhutanzuri yo
nukala vhukuma.

Liga la 3:

Vheani sosara kana
bawele kha guvha la
fasiñere kana fhethu
hu re na tshedza tsho
linganelaho.

Liga la 4:

Nga murahu ha
maduvha nyana, ḥolelani
ni vhone uri tshimela
tshanu tshi khou
aluwa nga ndilade. Tshi
sheledzeni luthihi nga
vhege.

Duvha la 1

Duvha la 2

Duvha la 3

Duvha la 4

Liga la 5:

Musi tshimela tshanu
tsho no bva midzi, ni
tshi ḥavhe mavuni o
limiwaho.

Liga la 6:

Sheledzani tshimela tshanu
tshifhinga tshothe. Nga murahu ha
vhege dzi si gathi, ni ño vha ni tshi
vho fula nawa dzanu.

45

Zwīliwa zwine ra ja

Themo ya 3 - Vhege dza 7

Kha ri vhale

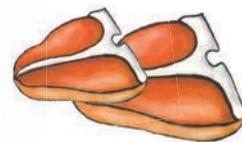
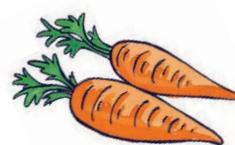
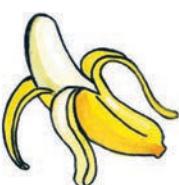
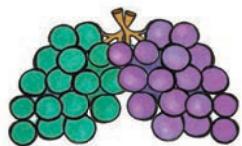
Zwīliwa zwa pfushi zwi ri fha mafulufulu.

Ri tea u ja zwīliwa zwi re na mutakalo uri ri kone u shuma mishumo yashu zwavhudì. Zwīliwa zwi re na mutakalo zwi ri fha mafulufulu khathihi na u ri alusa.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Nwalani dzina ja lushaka luñwe na luñwe lwa tshiliwa nga fhasi ha tshifanyiso tsho teaho.

Kha ri nwale

Zwithu zwine na funesa u zwi ja ndi zwifhio? Ndi zwīliwa zwifhio zwine na si zwi funese? Zwi nwaleni fhasi ha tshoho yo teaho afho fhasi. Nangani kha zwifanyiso zwi re a fho nthia.

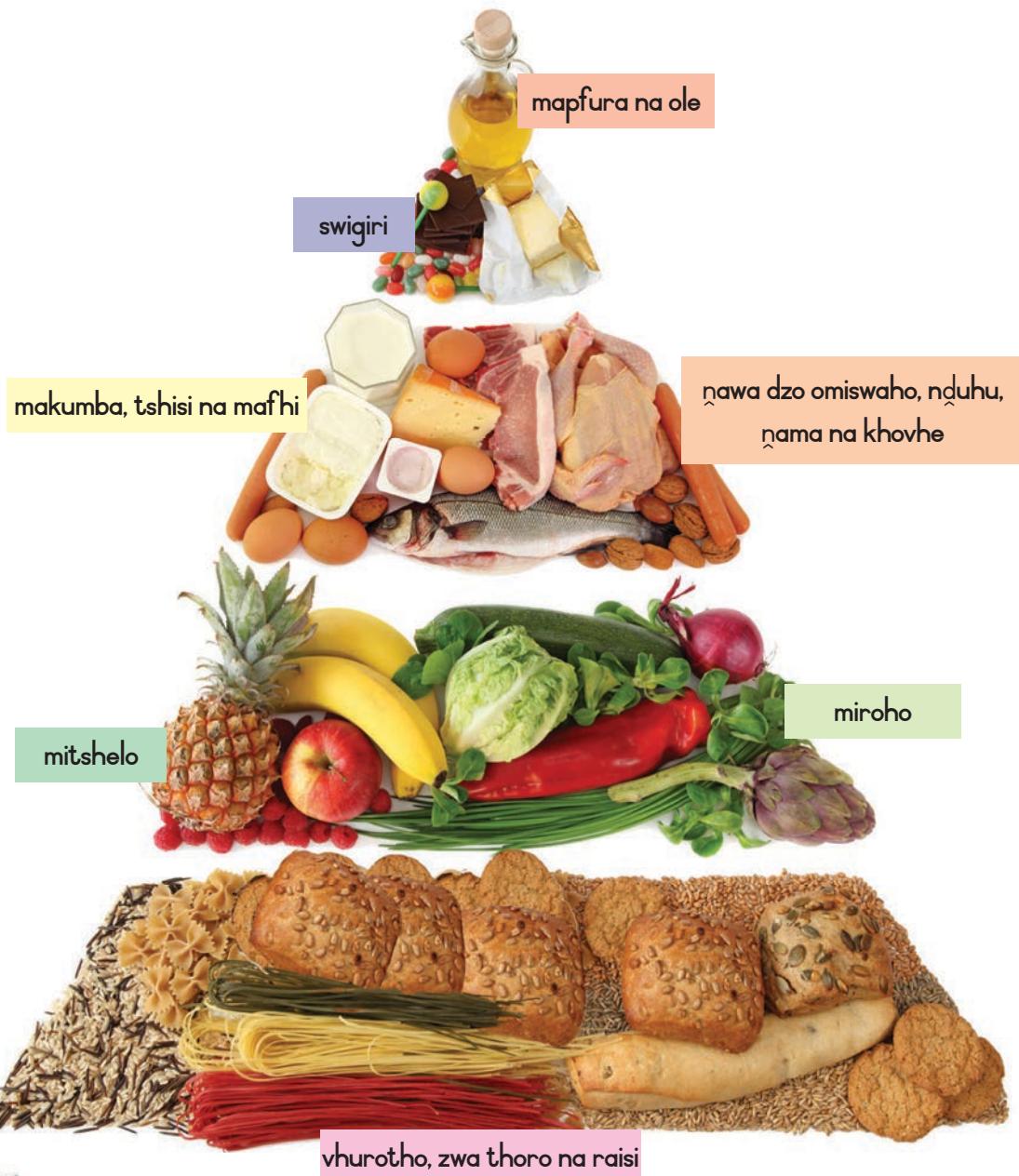
Zwīliwa zwine nda zwi funa	Zwīliwa zwine nda sa zwi fune

Kha ri vhale

Ri nga khethekanya zwiliwa zwa bva zwigwada zwa sumbe.

Ni tea u la zwiliwa zwi re nga fhasi tshifhinga tshothe. Ni nga kha di la zwiliwa zwi re nga nthanthha, fhedzi hu si tshifhinga tshothe.

Kha ri ambe

Ambani sa kilasi

Ndi nga mini ri tshi tea u sa lesa zwiliwa zwi re nga nthha tshifanyisoni itshi ngeno ro tea u lesa zwi re nga fhasi?

Teacher:	
Sign:	
Date:	

Hune zwiliwa zwo fhambananaho zwa bva hone

Kha ri vhale

Themo ya 3 - Vhege dza 7

Vhunzhi ha zwiliwa zwi bva dzibulasini. Tshithu (tshibveledzwa) tsha u thoma tshi bva dzibulasini, tsha kona u shumiswa kha u ita zwiñwe zwibveledzwa zwa zwiliwa.

Vhurotho na mikapu zwi
bva kha goroi.

Ri wana makumba kha khuhu.

Ri wana mafhi na ñama kha kholomo.
Ri ita tshizi na yogati nga mafhi.

Mitshelo i aña wa kha miri na zwimela.

Ri shumisa mavhele kha u ita
mugayo/vhukhopfu.

Deithi:.....

Mutoli u bva kha ḥotshi.

Swigiri i bva kha mphwe/movha.

Ri wana ḥama na bekhoni kha nguluvhe.

Ri nga kona u ṭavha mitshelo ngadeni dzashu.

Kha ri ite nyito

Imbani luimbo ulu ni
na mudededzi wanu.

Too, too: Vhomme vho vhuya na magwawha.
Too, too.

Miomva na maapula. Too, too.

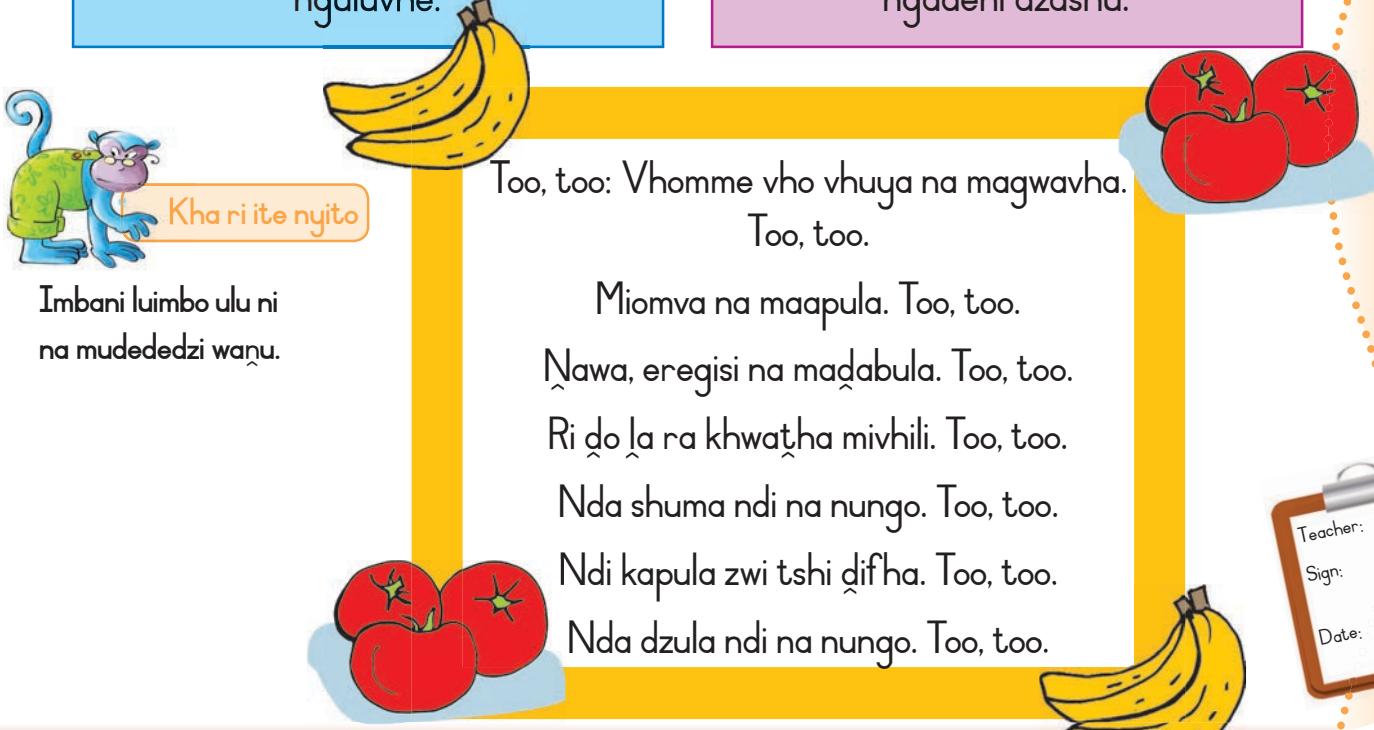
ጀawa, eregisi na madabula. Too, too.

Ri ḥo ḥa ra khwaṭha mivhili. Too, too.

Nda shuma ndi na nungo. Too, too.

Ndi kapula zwi tshi difha. Too, too.

Nda dzula ndi na nungo. Too, too.

47
Vhege dza 8
Themo ya 3 - Vhege dza 8

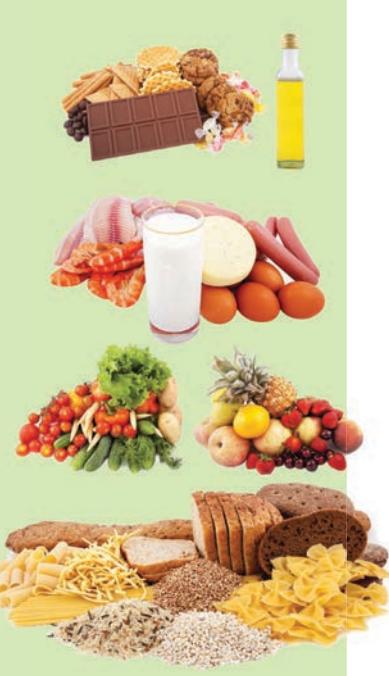
Zwiliwa zwa mutakalo na zwi si na mutakalo

Kha ri vhale

Zwiliwa zwine ra zwi funesa a si zwone zwo ri teaho tshifhinga tshothe. Tshiñwe tshifhinga ri nga takalela tshithu tshine tsha si vhe tshavhuđi kha riñe. Tshiñwe tshifhingavho a ri takaleli tshithu tshine tsha vha tshavhuđi vhukuma kha riñe.

Fhedziha, tshithu tshavhuđi tsha ðalesa tshi a dina. Zwenezwo, zwiliwa zwavhuđi zwa ðalesa zwi nga ni dina. Ul̄esa zwithu zwinzhi a zwi takadzi. Il̄ani u swika ni tshi pfa no fura. Ni songo la tshithu ni sa gumi.

Kha ri ite nyito

Gerani zwifanyiso zwa zwiliwa zwi re na mutakalo na zwi si na mutakalo kha magazini ni zwi nambatedze kha zwikotikotz zwo teaho. Arali ni sa koni u wana zwifanyiso izwi, ni tou ola zwiliwa.

Zwiliwa zwi re na mutakalo

Zwiliwa zwi si na mutakalo

Kha ri የwale

Vhuragane
(burekifasi)

Shumisani zwe na guda nga zwiliwa kha u የwala menyu wanu.

Tshiswiṭulo (Lantshi)

Tshilalelo

Kha ri ite nyito

Ri khou ya u ita sajadi ya mitshelo.
Tevhelani fħedzi ndaela dzi re afho fhasi.

Ni tea u vha na:

- Tshaka dzo fħambananaho dza mitshelo
- Dzhusi ya mitshelo
- Aisikhirimu kana khirimu
- Bawele khulwane

Tevhelani maga haya:

- Tanzwani mitshelo.
- Swotolani makanda arali zwo tea (sa maswiri).
- Tsheani hu bve zwipida zwiṭuku. (Ni humbele muthu muhulwane a ni thuse)
- Tanganyisani mitshelo kha bawele.
- Ilani ni diphiné zwo tou ralo kana no shela aisikhirimu kana khirimu nga ntħa.

U vhulunga zwiliwa

Themo ya 3 - Vhege dza q

Kha ri vhale

Lavhelesani tshifanyiso itshi.

Kha ri ambe

Ndi mini zwe na zwi vhona malugana na deithi (mađuvha)? Zwi kha di lea? Ni vhona u nga ho bvelela mini kha zwi liwa izwi?

Kha ri vhale

Zwiliwa zwinu (zwa fureshe) a zwi dzuli zwi fureshe tshifhinga tshilapfu. Miňwe mitshelo na miroho i a thoma u puta ya sina. Nama, khovhe na zwinwe zwiliwa zwa mafhi zwi a sina. A ri tsha kona u dovha ra zwi ja. Ri nga ita mini uri zwiliwa zwi dzule zwi zwinu? Fhethu havhuđi ha u vhulunga zwiliwa ndi firidzhini, fhedzi zwinwe zwiliwa zwi a sinavho arali zwo dzulesa firidzhini kana kha tshixwatudzi. Hu na dziňwe ndila dza u ita uri zwiliwa zwi dzule zwi fureshe.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.
 Ambani na khonani yañu ngazwo.
 Hu na ndila dzifhio dzo
 fhambananaho dzine dza nga
 vhulunga zwiliwa?
 Hu na dzine na nga dzi humbula?
 Ambani na khonani yañu ngadzo.
 Vhudzani kilasi tsumbo dzadzo.

Deithi:.....

Kha ri ñwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi re afho fhasi ni vhale maipfi a re zwibogisini. Ni kone u ñwala jíthihi la maipfi aya nga fhasi ha tshifanyiso tshi no yelana na ipfi ilo.

Zwinu

Zwa zwikotikotini

Zwo omiswaho
(mikusule)

Zwo omiswaho aisini
(zwo xwatudzwaho)

49 Tshaka dza mahaya (1)

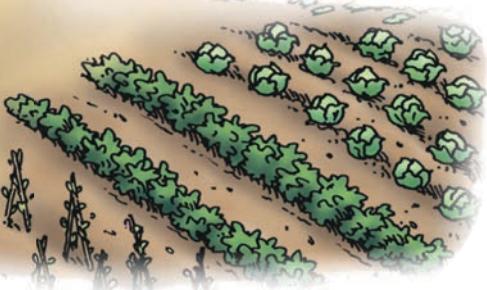
Vhege dza /

Themo ya L - t ph o

Kha ri ambe

Hayani hanu ndi hune na
dzula hone.

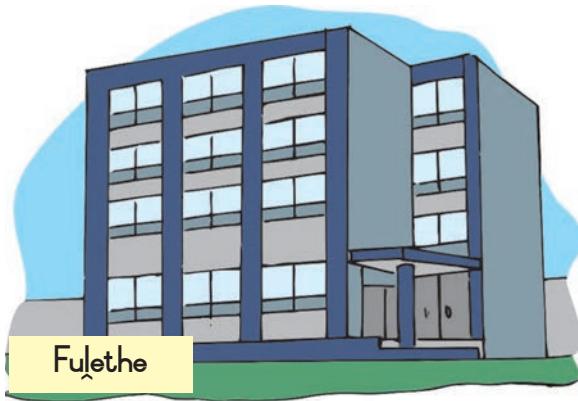
Vhathu vha Afrika
Tshipembe vha dzula midini
yo fhambananaho.
Inwe na inwe ya nndu idzi ni
nga i wana ngafhi?

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso Ambani na khonani yanu nga zwithu zwine zwa fana midini yothe. Ni kone u amba nga zwithu zwi sa fani. Ho dalesa zwifhio? Zwi no fana kana zwi sa fani?

Shumani ni kha zwigwada. Wanani bogisi la zwienda. Li penndeni uri li nge nndu. Divhumbeni nga vumba (kana vumba la u tambisa) tshifanyiso tsha musi ni tshi khou ita zwinwe zwithu nga nnda ha nndu.

Teacher:	Sign:
Date:	

Tshaka dza nndu (2)

Themo ya L - Vhege dza /

Kha ri ite nyito

Elekanyani nga midi yo fhambananaho ye na vhuya na i vhona hune na dzula hone kana he na vhuya na dala. Olani zwifanyiso zwa tshaka mbili dza midi ye na vhuya na i vhona.

Kha ri ambe

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha do
thetshelesa mihumbulu
ya vhoiwe.

Nduni yo fhatiwaho zwavhuđi ya khwađha a ri pfesi phepho na mufhiso. A ri nelwi nga mvula kana ra dinwa nga muya. A si vhathu vhanzhi vho tsireledzwaho ngaurali. Ambani na khonani yanu nga uri vhathu vha đitsireledza nga ndilade arali vha sa dzuli ngomu dzindđuni.

Kha ri tharamuwe

Deithi:

- Tharamuwani u ya nga hune na nga kona uri ni kone u pennda thanga ya nn̄du ya hanu.
- Gwadamani fhasi ni tavhe zwimela ngadeni yanu.
- Tharamudzani zwanda zwi ye matungo ni tshi sumbedza u vulea ha mafasit̄ere a nn̄du yanu. Zwino valani mafasit̄ere ot̄he.
- Kwatamani ni t̄ahule ngadeni ya hanu.
- Swielani fhasi nga luswielo lulapfu.
- Tanzwani mafasit̄ere nga labi ili.

Tsivhudzo ya mudededzi:

Thetshelesani mutevhetsindo une mudededzi wañu vha ðo lidza kha ngoma. Tsukunyeyani na mudivhithe uyu. Musi mudededzi wañu vha tshi tshintsha mudivhithe, na inwi tshintshani luvhilo lwa kutsukunyele kwañu. Ni thetshelese zwavhuði.

Teacher:
Sign:
Date:

Zwe midi yo fhambananaho ya fhatwa ngazwo

Themo ya 4 - Vhege dza 2

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso.

zwidina

thaili

mazennge

semennde

madzhesi/thanga

ngilasi

basha

mabulannga

matombo

seila

pulasitiki

vumba/mavu

tsimbi

mikumba

mutavha

Ambani na khonani yanu nga matheriala o fhambananaho.

Ndi afhio a no bva limagani?

Aya manwe a bva ngafhi?

Talutshedzani kilasi uri nn̄du dzine na dzi vhona ni tshi da tshikoloni dzo fhat̄iwa nga matherialade.

Tsihudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha do ñwala
mutevhe kha bodo.

Kha ri ite nyito

Talani mutalo u tshi sumbedza uri lushaka
luñwe na luñwe lwa nnđu lwo fhañwa nga
matheriaña afhio.

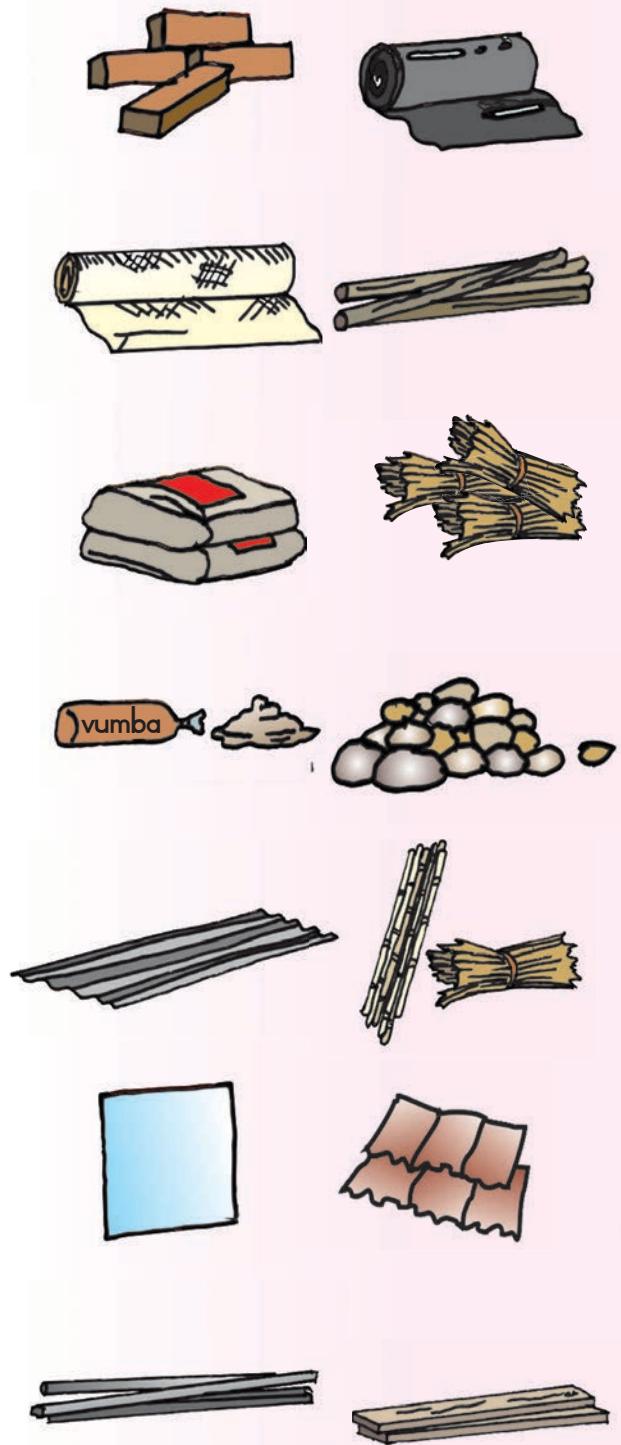
Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wañu vha ño
kuvhanganya bugu dzañu dza
u shumela uri vha dzi sedze.

Lushaka lwa nnđu

Matheriaña a u fhañta

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

52 Ndú dzi no tea mutsho wo fhambananaho

Themo ya 2

Kha ri vhale

Ndú dzi tsireledza vhatu kha mutsho wo fhambananaho. Dzi a kona u ri tsireledza kha masana a duvha a no fhisa. Dzi dovha dza ri tsireledza kha phepho, muya na mvula.

No vha ni tshi zwi diivha uri vhatu vha no dzula mashangoni a no rothola vha tea u fhaṭa ndú dza tshipentshela? Ndú idzi dzi tea u tsireledza vhatu kha phepho musi gambogo i tshi wa.

Hoyu ndi mepe wa Greenland, shango la u rothola.

Vhainwe vha vhatu vha no pfi Vhainuit, vhane vha dzula fhethu ho dalesaho gambogo na aisi, vha fhaṭa vhukhudo havho ha vhuria nga mabuloko a aisi. Aisi i thivhela phepho. Vhukhudo uhu hu vhidzwa upfi ndi igloos.

Kha ri ite nyito

fhatisa hani nn̄du.

Nangani uri i do vha nn̄dude?

Ni do shumisa matherialade?

Shumisani manwe a maipfi
haya?

vothi

vhudzulo ha mikhukhuni

midi ya sialala

nn̄du dza tshitizi
tshithihi kana zwivhili

nn̄du dza Cape-Dutch

zwidina

luvhondo

pennde

fulethe

thanga

tshimini (tshumela)

fasitere

semennde

Kha ri vhale

Itani itsi tshirendo sa
tshipida tsha litambwa lanu:

Fhatia iwe fhatia, nn̄du ntswantswa!

Randa muteo, u hwalele zwidina luvhondo lu ime

Namedza kapa u rwele mbalelo, mazennge a gonye

Hu vhe u awela duvha u fhisa.

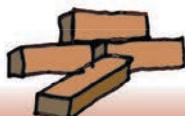

Fhatia iwe fhatia, nn̄du ntswantswa!

Tshifavha na mavothi na dzithaili khezwi

Mađi na semennde kha zwi swike ri hulunge –

Hu vhe u tinya mvula.

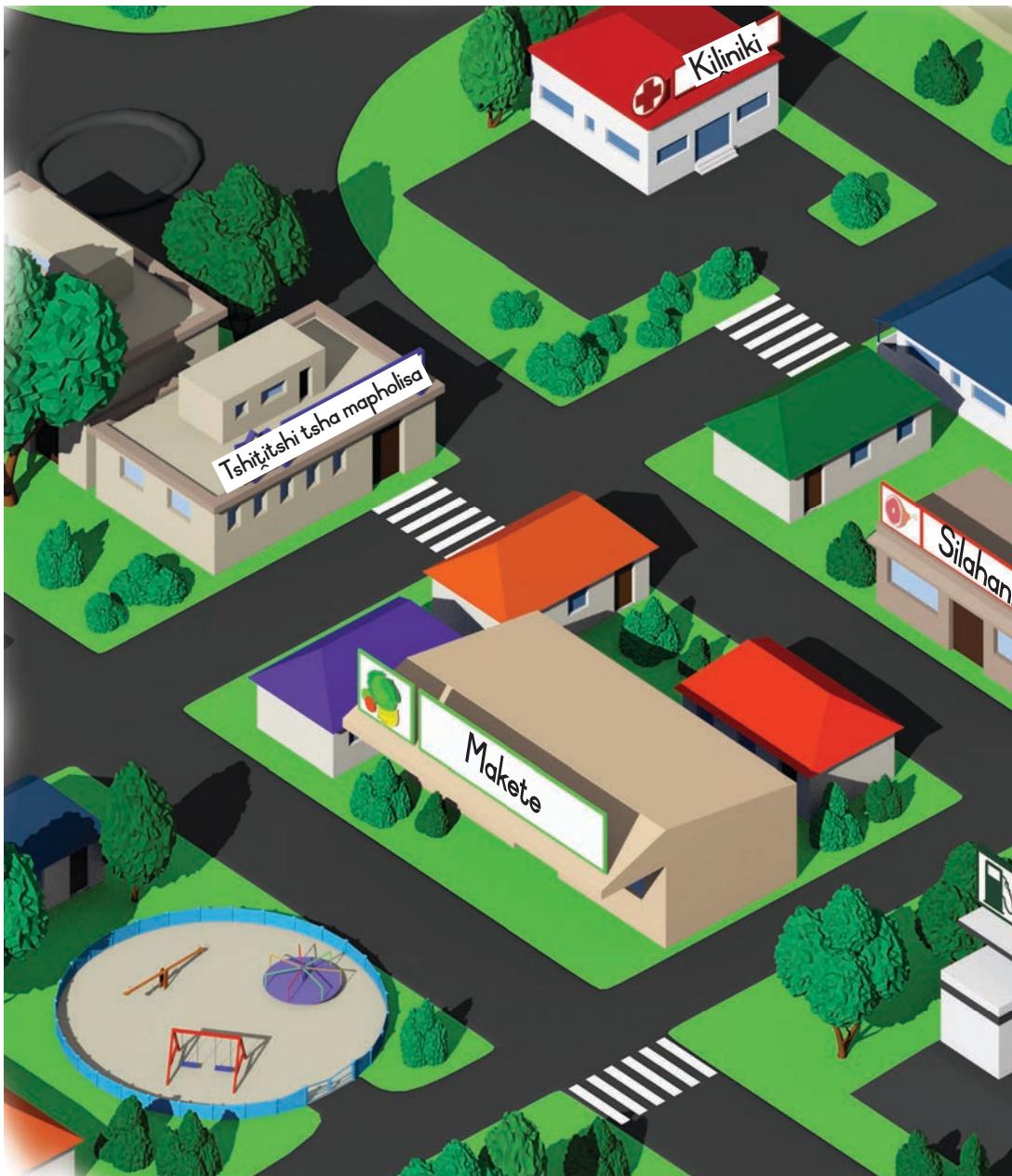
Teacher:
Sign:
Date:

U wana fhethu na zwithu (1)

Kha ri vhale

Hu na tshaka dzo fhambananaho dza mimepe. U itela u kona u nanga mepe wo teaho ri tea u divha uri ndi nga mini ri tshi łoda u shumisa mepe.

Mepe ya zwičarača i ni thusa kha u wana zwičarača na huňwe fhethu ḫoroboni ḫukhu na khulwane. Vhorabulasi vha łoda mimepe ine ya sumbedza zwithu zwi no nga madamu, milambo na thavha.

Kha ri ite nyito

Deithi:

Musi ni na khonani yanu, ambanu nga mbudziso idzi. Olani tshitendeledzi u mona na fhethu hu re kha tshifanyiso tshi re kha masiañari aya mavhili.

Ni nga wana ngafhi bugu dza u vhala?

Ni nga pota ngafhi mbava?

Ni nga ya ngafhi musi ni tshi lwala?

Ni nga renga ngafhi zwiliwa?

Ni nga lindela bisi ngafhi?

Ni nga pfuka tshitaraña ngafhi no tsireledzea?

Tsivhudzo ya mudededzi:

Mudededzi wañu vha ño ni
vhalela afha fhethu nga huthihi
nga huthihi, na kona u wana
phindulo.

Teacher:
Sign:
Date:

U wana fhethu na zwithu (2)

Themo ya 3 - Vhege dza 3

Lavhelesani ndila, ine Mulalo a tshimbila ngayo u bva mudini wa hawe u swika tshikoloni, kha mepe uyu wa bada wa zwifanyiso.

Talutshedzani khonani yanu uri Mulalo u do tshimbila nga ndila ifhio.
Ni shumise manwe a haya maipfi:

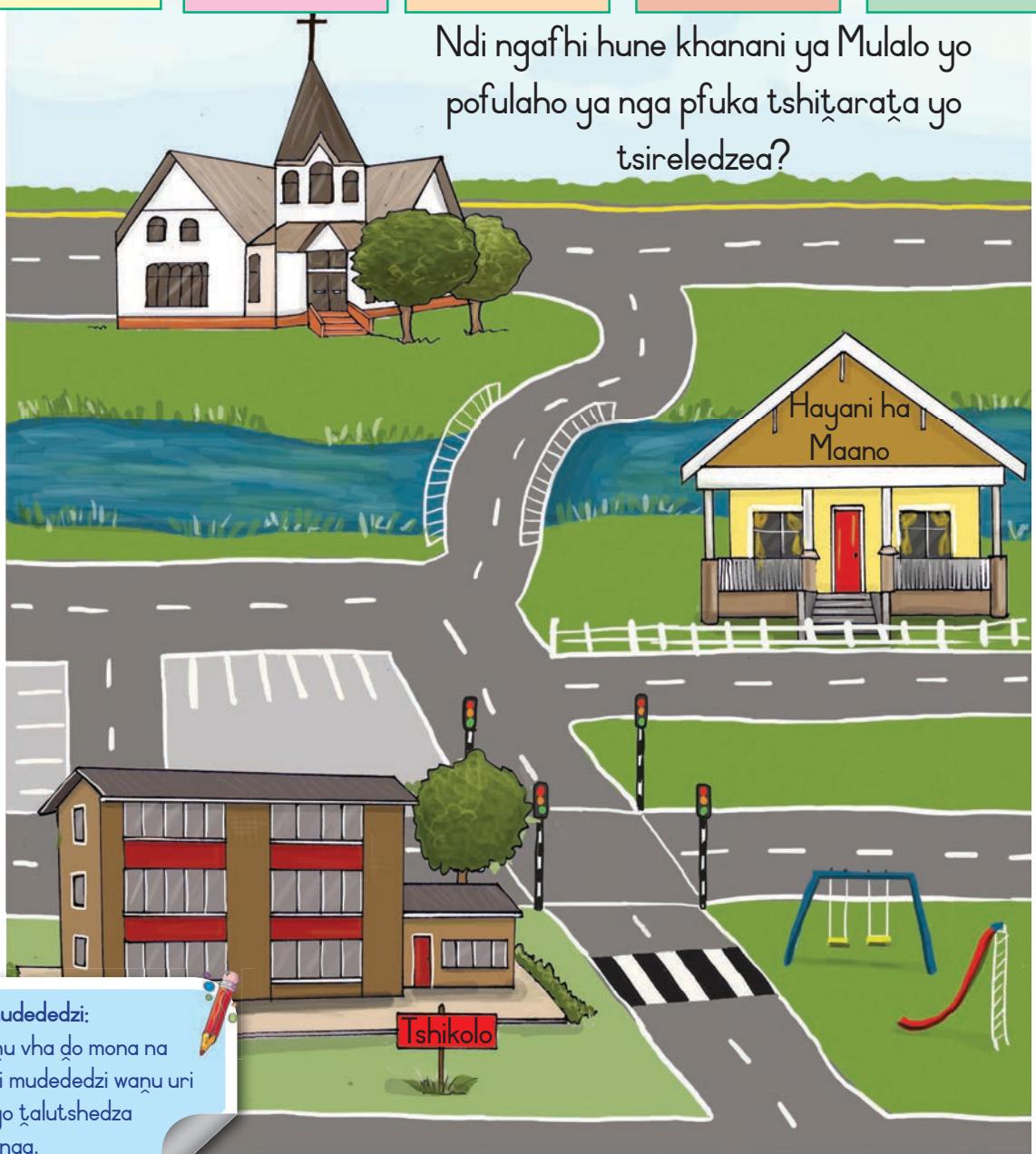
nthha

fhira

vhambela

pfuka

fhasi

Tsvhudzo ya mudededzi:

Mudededzi wanu vha do mona na kilasi. Vhudzani mudededzi wanu uri khonani yanu yo talutshedza ndila zwavhu di naa.

Kha ri tħaramuwe

- Navhisani thambo ndapfu fhasi.
- Ni khou do tshimbila "badani" iyi.
- Tshimbilani nħha ha thambo ni tshi ya phanda, murahu na matungo.
- Tshimbilani nħha ha thambo no vhea zwanda nħha ha tħohoh.
- Tshimbilani nħha ha thambo ni tshi ya murahu zwanda zwañu zwi muċčanani.
- Tshimbilani nħha ha thambo ni tshi ya matungo zwanda zwañu zwi kha khundu.

Deithi:.....

Kha ri vhale

No kona u swika ngafhi? Arali no kona u ita mutharamuwo uyu woħżeen zwavħudi, kħalarani tshifha tuwotshi rewethuwi. Arali no balelwa tshoħhe u ita muħħaramuwo uyu, kħalarani tshifha tuwotshi tħunguf hal. Arali no kona u ita miexxa ja minnha mitharamudzo iji kħalarani tshifha tuwotshi re vħukati ha u rewethuwa na u tħunguf hal.

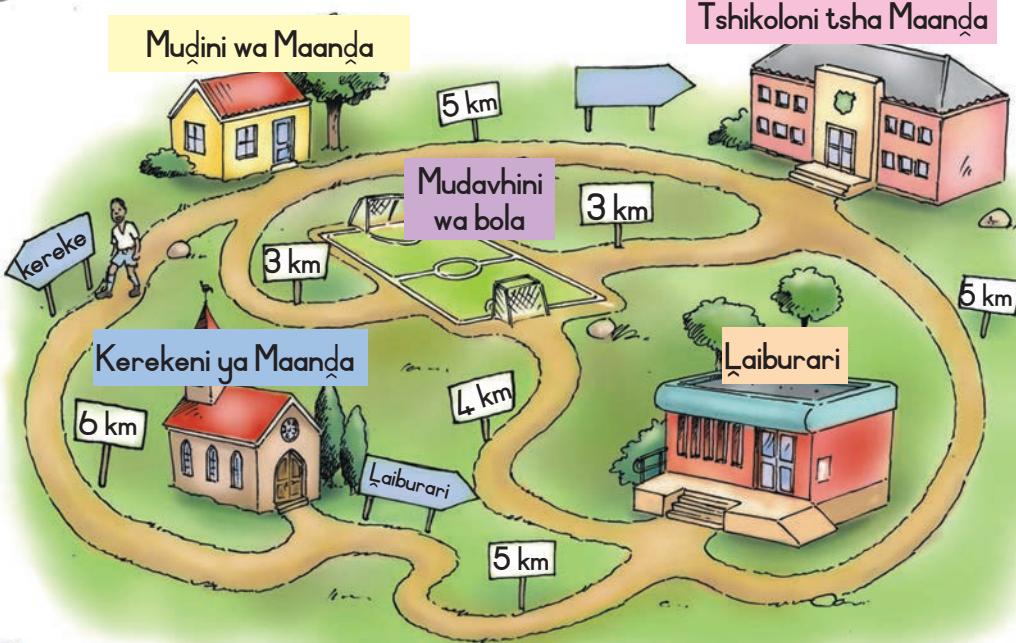
Ndo kona u tshimbila nħha ha thambo ndi tshi ya phanda na murahu.			
Ndo kona u tshimbila nħha ha thambo ndi tshi ya matungo.			
Ndo kona u tshimbila nħha ha thambo ndo vhea zwanda nħha ha tħohoh.			
Ndo kona u tshimbila nħha ha thambo ndi tshi ya murahu zwanda zwanga zwi muċčanani.			
Ndo kona u tshimbila nħha ha thambo ndi tshi ya matungo zwanda zwanga zwi kha khundu.			

U wana ndila

Kha ri nwale

Mepe ya zwifanyiso i ri thusa kha u vhona uri fhethu ho thalangana nga ndilade. Lavhelesani mepe hoyu.

Kha ri nwale

Fhindulani hedzi mbudziso. Ni nga kha di humbela khonani yanu uri a ni thuse.

Itani tshitendeledzi hune na vhona **km**.

Ni na zvitendeledzi zwingana?

Maanda u tshimbila u bva hayani u ya laiburari.

U vhona mini tsini na laiburari?

Ndi luswayo lufhio lwe a lu vhona e ndilani?

Maanda o tshimbila vhukule vhungafhani?

Ndi tshifhato tshifhio tshine Maanda a nga kona u tshi vhona e munangoni wa laiburari?

Maanda u na ndala. U khou todou ya hayani. Kharanai bada ya tshikhau ya u bva laiburari i tshi ya hayani hawe.

Mudavhi wa bola ndi wone u re tsinisa na hayani ha hawe?

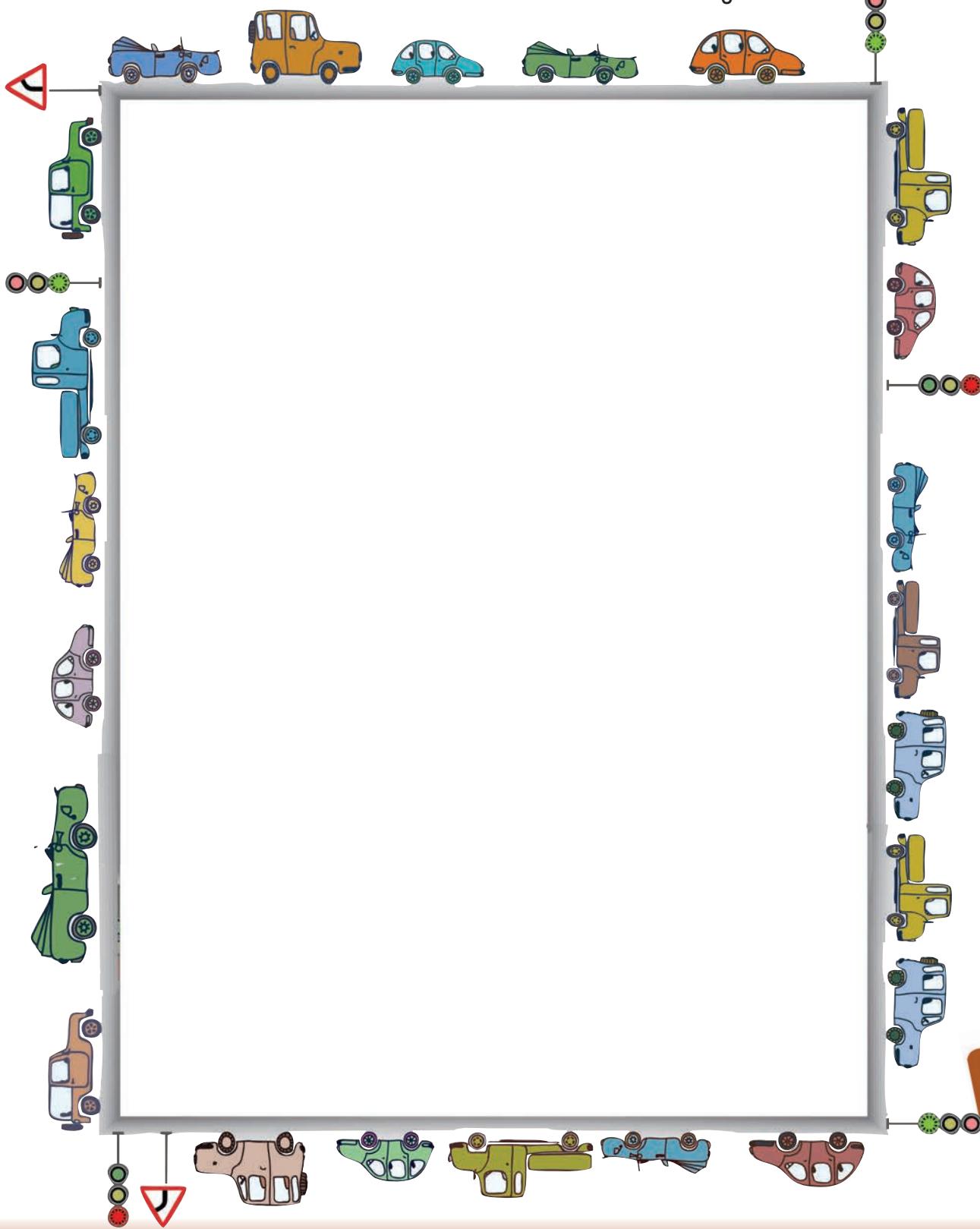
Tsvhudzo ya mudededzi:

Ni vhe na vhuhanzi tshifhinga tshothhe uri mudededzi wanu ni a vha vhudza naa arali ni sa koni u vhona zwavhu.

Kha ri ite nyito

Olani mepe wa zwifanyiso wa inwi muñe wa ndila ine na tshimbila ngayo vhukati ha fhethu huvhili. Ni nga nanga fhethu huñwe na huñwe huvhili. Musi no no fhedza ni nga sumbedza mepe wañu khonani dzanu. Sumbedzani khonani yanu mepe wañu ni ri a ḥalutshedze ndila yanu. Vhonani arali o zwi kona. Vhudzani mudededzi wañu arali khonani yanu o ita zwone.

Teacher:	<input type="text"/>
Sign:	<input type="text"/>
Date:	<input type="text"/>

56 Wanani zwiitei tshitorini

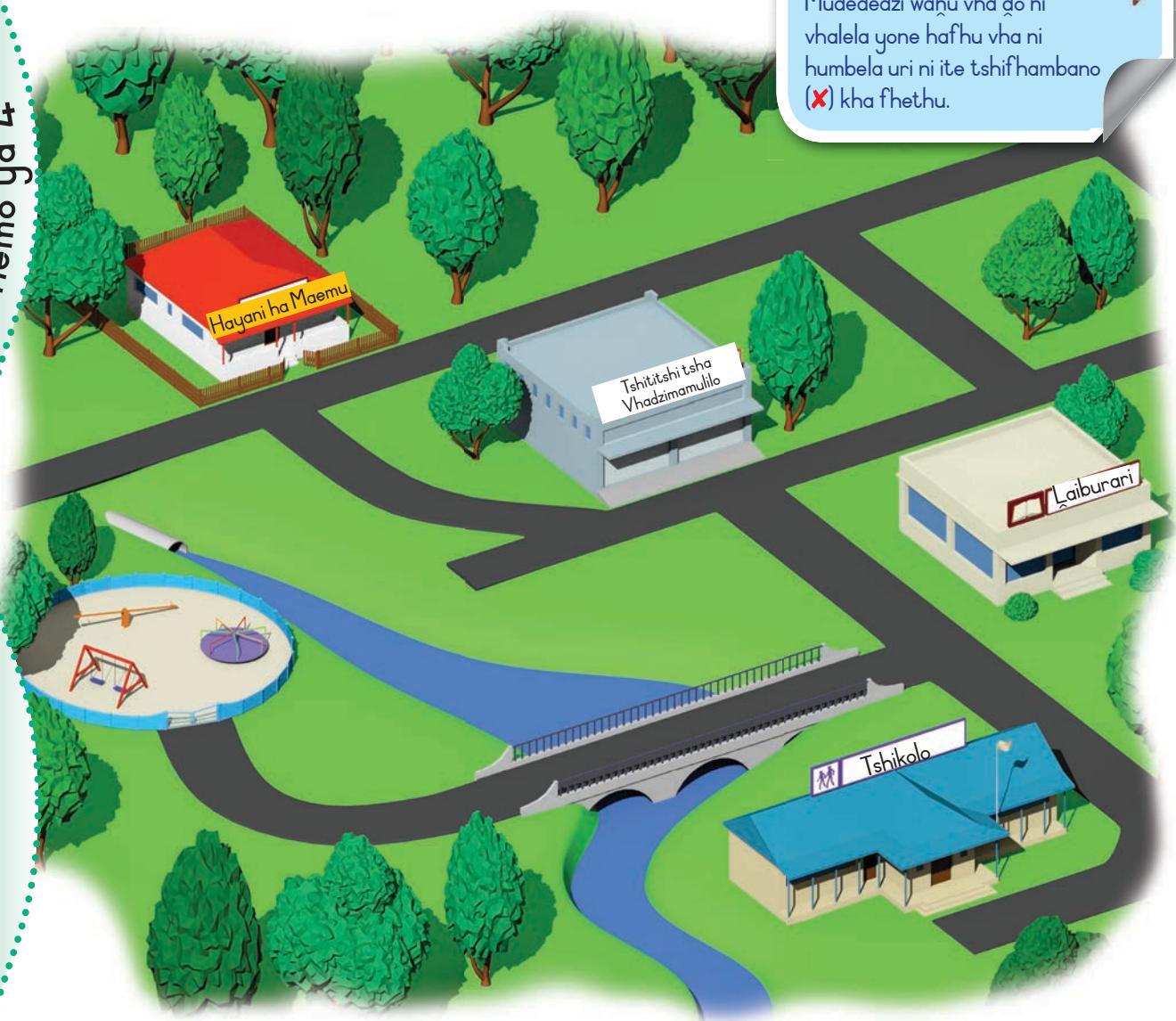
Themo ya 4 - Vhege dza 4

Kha ri ite nyito

Mudededzi wañu vha ðo ni vhalela tshitorini tsha Maemu. Thetshelesani zwavhuði. Tevhelani ndila ine Maemu a fara yone kha mepe u re buguni yanu.

Tsivhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wañu vha ðo ni
vhalela yone hafhu vha ni
humbela uri ni ite tshifhambano
(X) kha fhethu.

Nga Migivhela Maemu u tamba na khonani dzawe phakhani ya (X).

Linwe ðuvha nga matshelonitsheloni mme awe vha ri: "Makhulu vha khou lwalala. Ni nga kona u vha isela izwi zwiliwa?"

Maemu a dzhia pulasitiki khulukhulu ya zwiliwa. Fhedzi musi a tshi tou bva nga gethe (X) a tangana na munwe munna. Uyu munna a amba nga ipfi lidenya a ri. "Hoo, ndi khou zwi vhona uri wo hwala zwiliwa. Zwi khou ya ha makhulu, a thi ni?" Maemu a pfa o tshuwa nga maanda. A thoma u hwenya a tshi tsa na bada o livha tshititshini tsha vhadzimamulilo. A tshi swika henefha a khonela kha tsha monde (X). Fhedzi a ri a tshi sedza murahu a vhona ula munna a tshi khou mu tevhela.

Maemu a humbula u ya u tod a thuso kha khonani dzawe phakhani. A tshi swika laiburari, a khonela kha tsha u la a tshimbila a tshi ya phanda (X). Kha tsha monde a vhona tshikolo, a tshi fhira (X). Zwitaratani a hu na na muthu. Maemu a thoma u hwenya henefha badani (X).

Ho no vha fha la a mbo di vhona phakha. A tshimbila kha buroho (X) uri a kone u swika kha khonani dzawe dzi re getheni la phakha! (X)

Kha ri tharamuwe

Ri khou tamba mutambo wa rilei.

- Vheani zwidulo zwanu zwo ita danga. Tambani "tshintsha vhudzulo" – ni tea u wana ndila ya tshikhau ya u swika tshiduloni.

Teacher:
Sign:
Date:

57 Kushumisele kwashu kwa mađi: hayani na tshikoloni

Themo ya 4 - Vhege dza 5

Kha ri nwale

Ri shumisa mađi duvha liñwe na liñwe. Lavhelesani ndila dzo fhambananaho dzine ra shumisa ngadzo mađi. Fhasi ha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe, ñwalani zwine mađi a shumiselwa zwone. Shumisani tħohwana dzi tevhelaho.

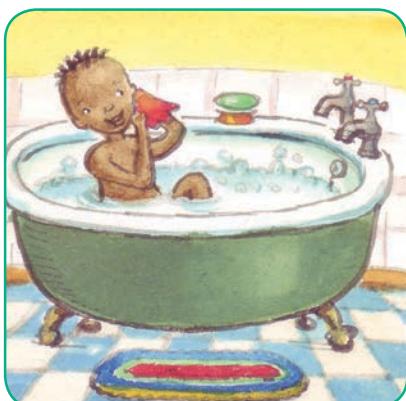
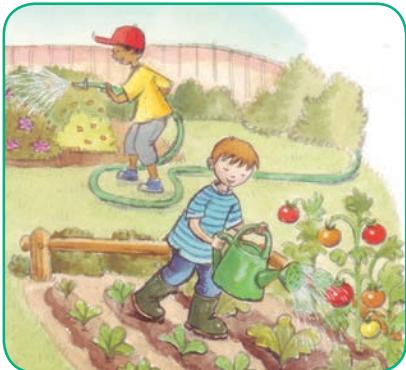
Kha u dzima mililo

Kha u tħamba

Kha u ita uri zwimela zwi aluwe

Kha u kuvha na u tħanzwa zwigodelo

Kha u bika zwiliwa

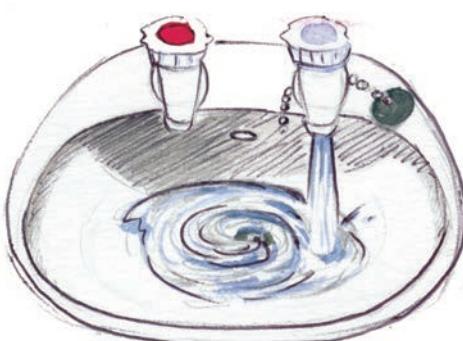
Kha ri ambe

Ambani nga zwiñwe zwithu
 zwinzhi zwine ra shumisa madí
 khazwo. Madí ndi vhugala.
 Ambani ngauri ri tambisa hani
 madí. Hu nga bvelela mini arali
 ra nga fhelelwa nga madí?
 Vhudzani mihumbulo yanu
 vhañwe nga inwi kilasini.

Kha ri tħaramuwe

Edziselani zwi tevhelaho:

Madí a no khou
 shuluwa kha
 bommbi a tshi
 dzhena kha
 beizini.

Gole ja mvula li no
 khou engedzedzea
 ja fhedza lo nisa
 mvula khulu ha
 fhedza
 makole o
 balangana.

Mulambo u no khou elela nga
 zwitku u tshi pfuka matombo
 wa fhedza u tshi vho elela
 muṭavhani musekene.

Kha ri tambe

- Tambani mutambo wa "Bakete na marotha a madí".

Deithi:

Teacher:
Sign:
Date:

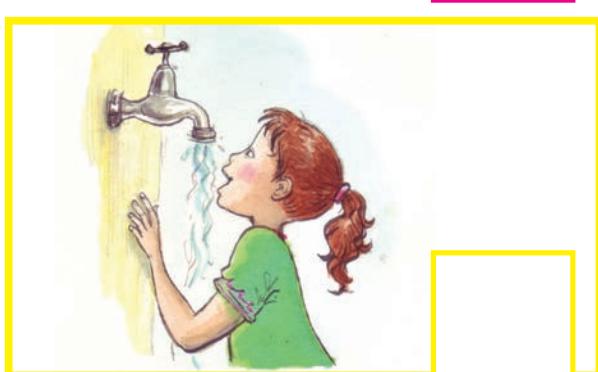
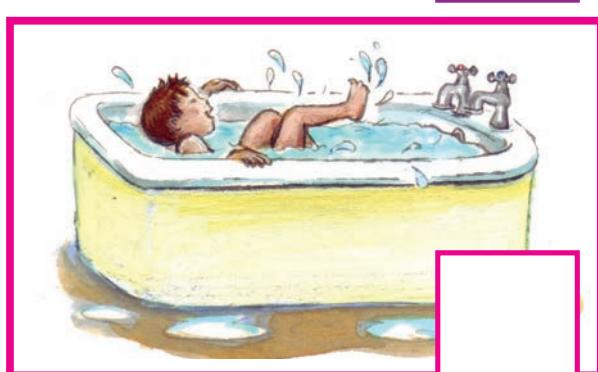
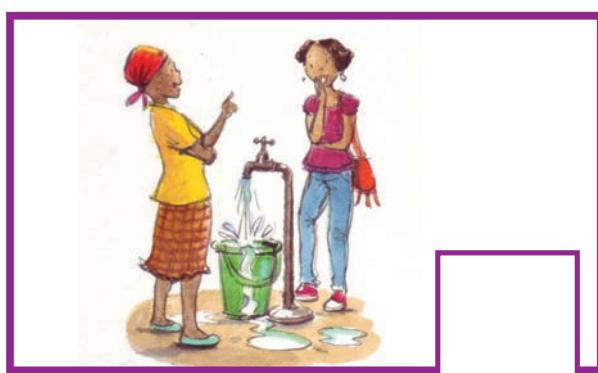
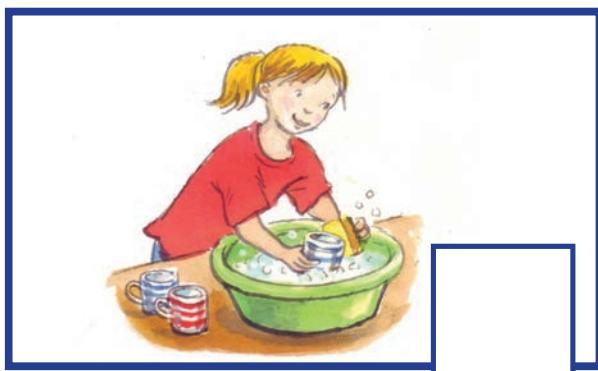
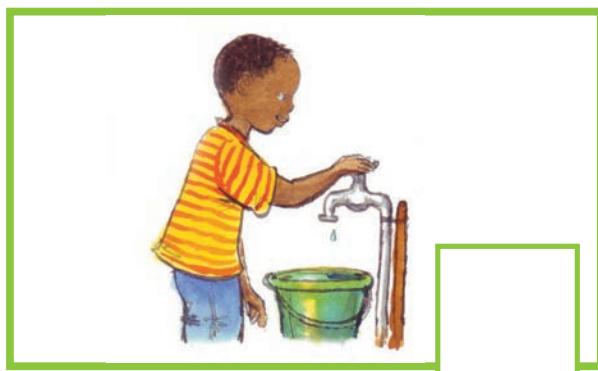
58 Ndila dza u lozwa madzi

Themo ya 4 - Vhege dza 5

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Itani thiki (✓) tsini na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshine khatsho madzi a vha a tshi khou vhulungiwa, na (✗) tsini na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshine khatsho madzi a vha a tshi khou lozwiwa.

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso zwe na dzenisa tshifhambo khazwo. Ambani sa kilasi nga zwine vhatu vha khou ita tshifanyisoni tshenetsho. Ambani uri vha nga shumisa madi zwavhuđi nge vha ita mini.

Kha ri nwale

Vhalani mafhungo a re afho fhasi. Dzenisani thiki (✓) kha fhungo lìñwe na lìñwe lìne la do ri thusa u vhulunga madi, na tshifhambo (✗) kha tshiñwe na tshiñwe tshi no lozwa madi.

✓ kana ✗

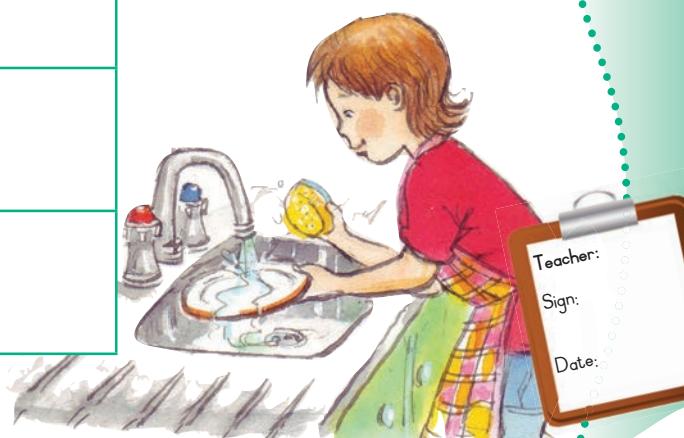
Ndi litsha bommbi i tshi khou shulula madi musi ndi tshi khou ṭamba mano.

Ri shumisa tshisibe tshi no vhavhalela mupo. A thi tevhuli madi a u ṭamba a bavuni, ndi a shumisa ngadeni.

Madekwana manwe na manwe ndi ṭamba bavuni lo dalaho nga madi.

Arali nda vhona bommbi i tshi khou rothisa madi ndi a i vala ya khwathha.

Ri ṭanzwa zwigodelo madi a tshi khou shuluwa.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

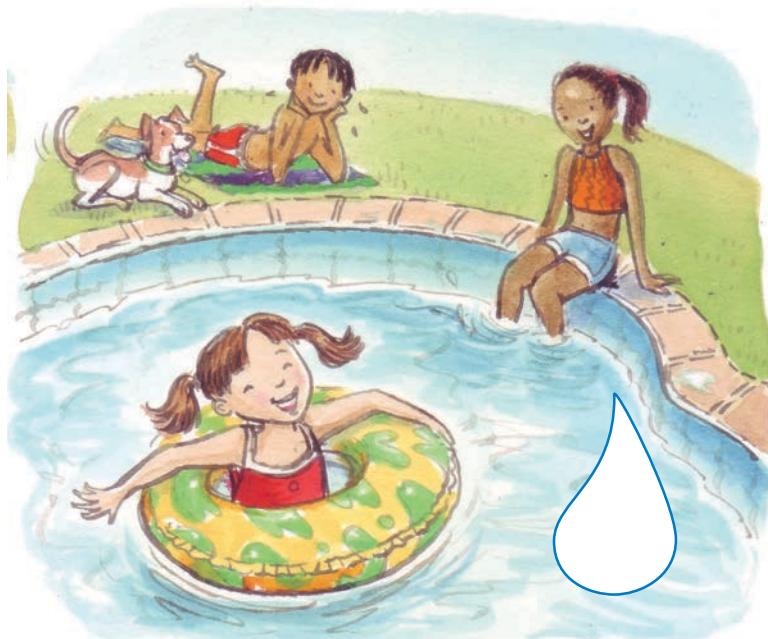
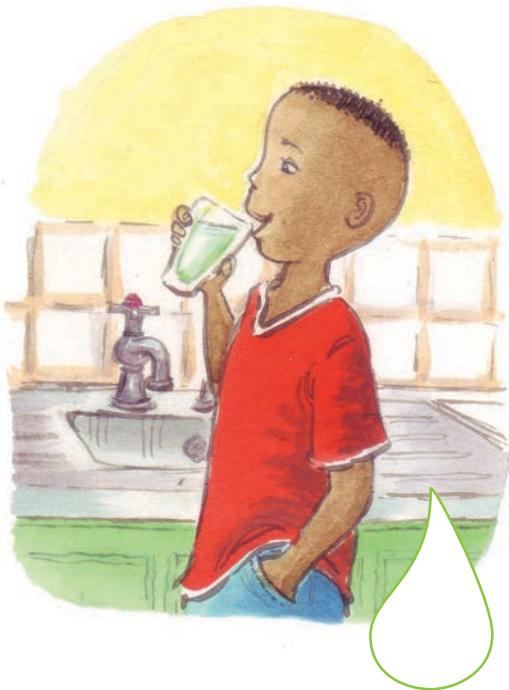
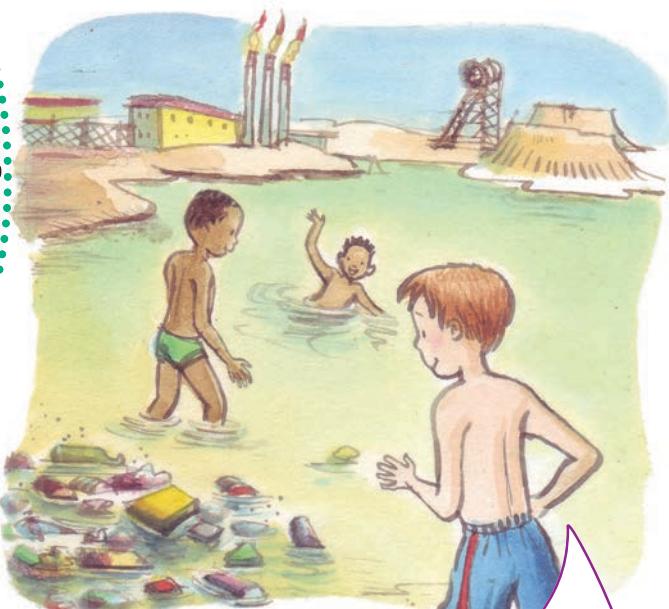

59 Madi a u nwa o teaho nā a songo teaho

Themo ya 4 - Vhege dza 6

Lavhelesani zwifanyiso izwi. Dzhenisani thiki (✓) kha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshi no khou sumbedza nyito dzi si na khombo. Dzhenisani tshifhambano (✗) kha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshi no khou sumbedza nyito dzi re na khombo.

Kha ri የውለ

Nwalani ipfi "a zwi na khombo" kana "zwi na khombo" ni tshi fhedzisa mafhungo. Ro dzula ro ni itela ja u thoma.

Unwa madi a re na tshika zwi na khombo.

Ubambela madini a re na tshika _____.

Unwa madi a re mabodeloni _____.

Unwa madi a no bva mulamboni wo tsikafhadzwaho zwi _____.

Unwa madi a phaiphini o kunakiswaho _____.

Kha ri tambe

Tambani na vharinwe vhavhili.

- Vhandani zwanda khathihi (mazha) na madi a no khou rotha:
 - nga u ongolowa bommbini
 - nga u ታవհայա bommbini
 - nga u ታవհայա nga maanda bommbini
 - nga tshifhinga tshithihi
- Tambani mutambo muñwevhho wa u vhanda zwanda une na u ስivha

Kha ri ተහரamuwe

- Thamuwani sa tshidula tshi tshi bva madini o tshikafhalaho.
- Thamuwani sa tshidula tshi tshi bva madini o kunaho.
- Gadani sa bere i re na ደora i no khou gidimela u nwa madi.
- Gidimani nga luvhilo ni tshi shavha mvula ya tshirulu.
- Rathani kha matombo ni tshi pfuka mulambo. Thusani vhane vha si kone u tshimbila.
- Dzunguluwani no ima fhethu huthihi sa madi ane a khou shuluwa bavuni (ni noቻhe na musi ni na khonani).
- Mudededzi wañu vha ፊ ni sumbedza uri ni tshintshela lini kha muñwe muትharamuwo. Thetshelesani zwavhudì zwine vha khou ni sumbedza.

60 U vhulunga madī o kunaho

Vhege dza 6 - Themo ya 4

Kha ri vhale

Madī a tshika a ri vhangela malwadze.

Ri tea u nwa madī o kunaho.

Ri tea u tamba na u bambela madīni o kunaho.

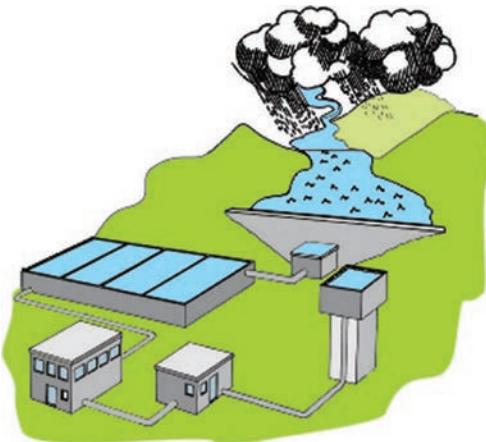

Kha ri ambe

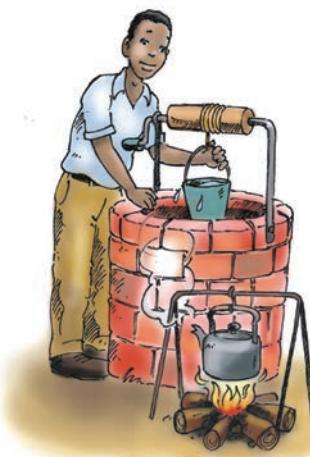
Lavhelesani zwifanyiso. Ambani na khonani yanu ngauri madī ashū o kunaho a bva ngafhi? Vhudzani kīlasi mihumbulo yanu. Musi ri tshi kunakisa madī, a a kuna lune ra kona u a nwa.

Ri nga nwa madī a mvula arali thanga dza nn̄du ya hashu na thannge zwo kuna.

Mimasipala i kunakisa madī ya a vhulunga uri ri kone u a nwa.

Ri nga vhilisa madī ashū uri ri bvise tshika.

Ri nga sefa madī ashū uri ri bvise tshika.

Kha ri ite nyito

Humbelani mudededzi wañu vha ni sumbedze uri sefo (filithara) ya madi i itiswa hani.

Ni tea u vha na:

Bodelo la 2 litha la pułasitiki
 Mułavha musekene, wo kunaho
 Mułavha wa madzhoro, wo kunaho
 Thongwana/giravhulu, dzo kunaho
 Lufhangga lu no fhira
 Dzudzu lo kunaho
 Ngilasi ya madi

Kha ri tħaramuwe

- Shumisani tħisagħana tsha ñawa na hupu. Vheani hupu fhasi vhagudi vho ima kha rou vhukule ha 5m u bva kha hupu. Ni nga shumisa hupu ya netibolo.
- Mugudi muñwe na muñwe u wana tħixxhalha tsha u posa tħisagħana tsha ñawa kha hupu.

U bva kha masiari u ya kha vhusiku

Kha ri vhale

Masiari na vhusiku zwo fhambana.

A zwi fani, ri pfa miungo yo fhambananaho, nahone ri ita zwithu zwo fhambananaho.

Nga masiari ri vhona u penya ha ḫuvha. ḫuvha li ri fha tshedza na vhududo.

Vhunzhi ha vhathe vha shuma nga masiari, nahone ri ya tshikoloni nga masiari.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso ni ambe na khonani yanu ngazwo. Ndi zwifanyiso zwa masiari kana vhusiku? Zwi fhambana nga mini? Nwalani uri "Masiari" kana "Vhusiku" nga nt̄ha ha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe.

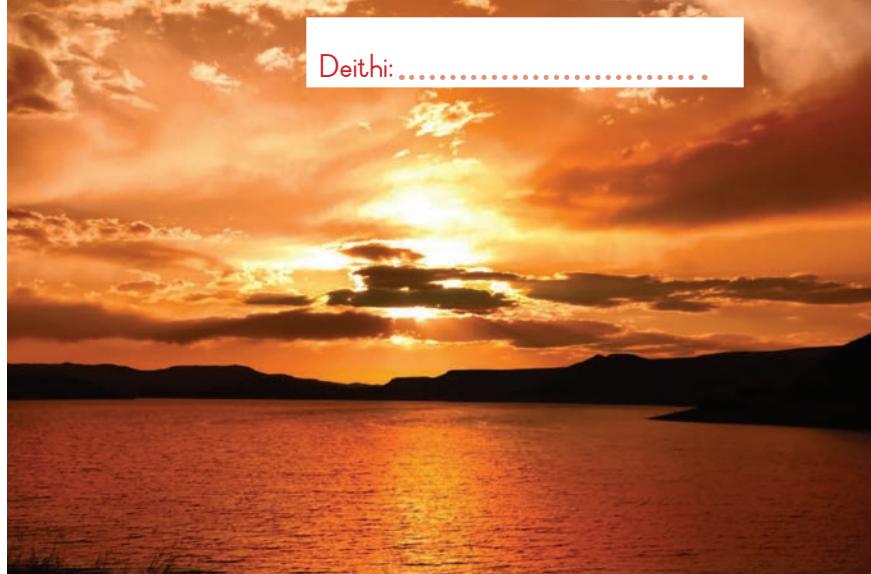

Kha ri vhale

Duvha li kovhela nga madekwana.
Hu a swifhala ra thoma u vhona
ñwedzi na ñaledzi.

Ri tea u shumisa mbone uri ri
kone u vhona zwine ra khou ita.

Deithi:.....

Kha ri tharamuwe

- Shumisani mapala (vhuno) kana ni shumise khounu dzi no nga bikhoni na bola.
- Vheani vhuno (kana bikhoni) mithara dzi si gathi u bva kha vhagudi.
- Shumisani bola khulwane ine ya nga sa bola ya milenzhe.
- Rahelani bola mapalani kana vhukati ha bikhoni.
- Thomani nga u raha nga mulenzhe wa tsha u la ni tevhedze nga wa monde.
- No kora zwikoro zwingana?

Makoleni vhusiku

Kha ri vhale

Masiari ri vhona lutombo na makole nyana. Tshi re tshihulwane ndi uri ri vhona duvha.

Vhusiku, ri vhona nwedzi na naledzi.
Hu dovha ha vha na pulanete dzi no
vhonala sa naledzi.

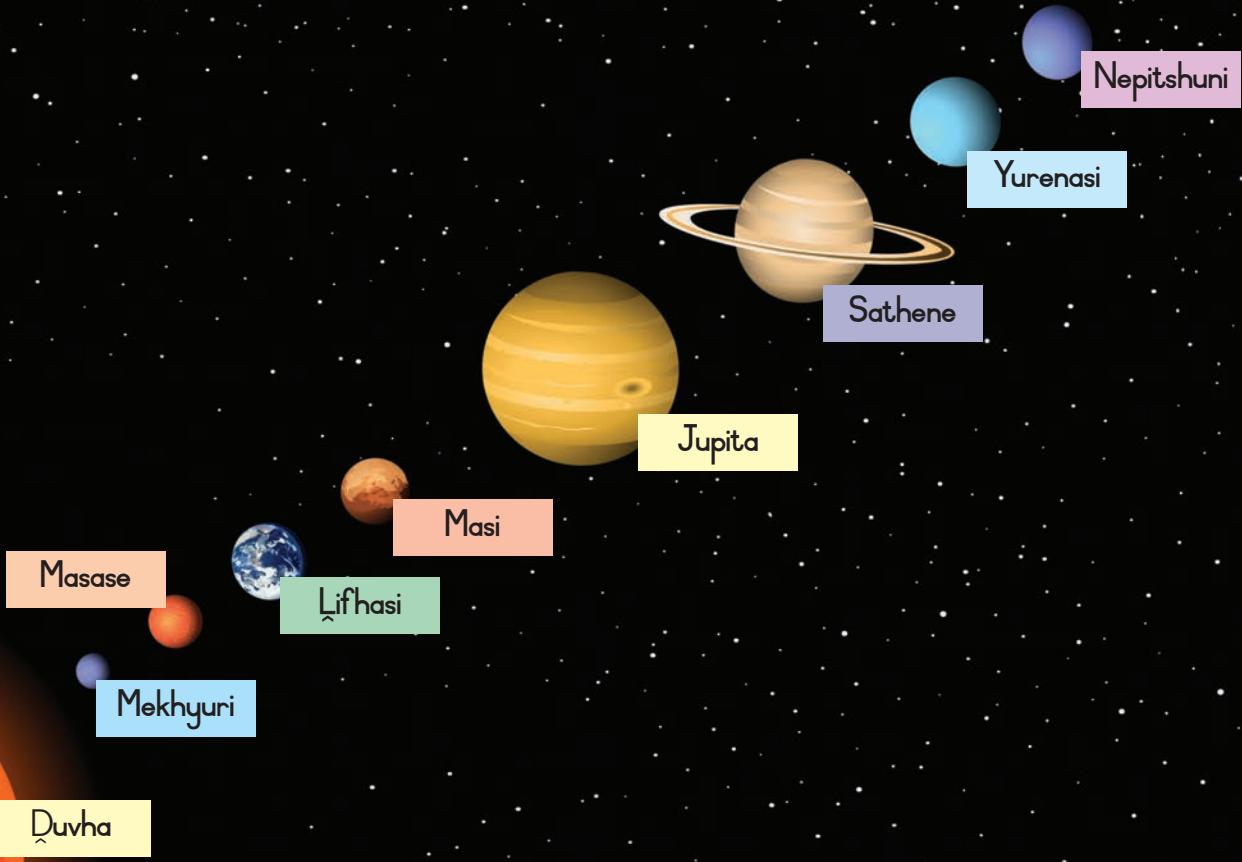
Tshi nwe tshifhinga nwedzi u a kona u vhonala
na nga masiari. A ri koni u u vhona zwavhud
ngauri duvha li a penyesa. Sedzani ni vhone
arali ni tshi nga kona u vhona nwedzi nga
masiari.

Kha ri ite nyito

Nwedzi a u vhonali u tshi fana duvha linwe na linwe. Lavhelesani nwedzi
kha vhusiku vhu\tanu hu no tevhelelana. Kha zwibogisi zwi re afho fhasi,
olani zwivhumbeo zwo fhambananaho zwa nwedzi zwe na zwi vhona.

Vhusiku ha u thoma	Vhusiku ha vhuvhili	Vhusiku ha vhu <u>\t</u> anu

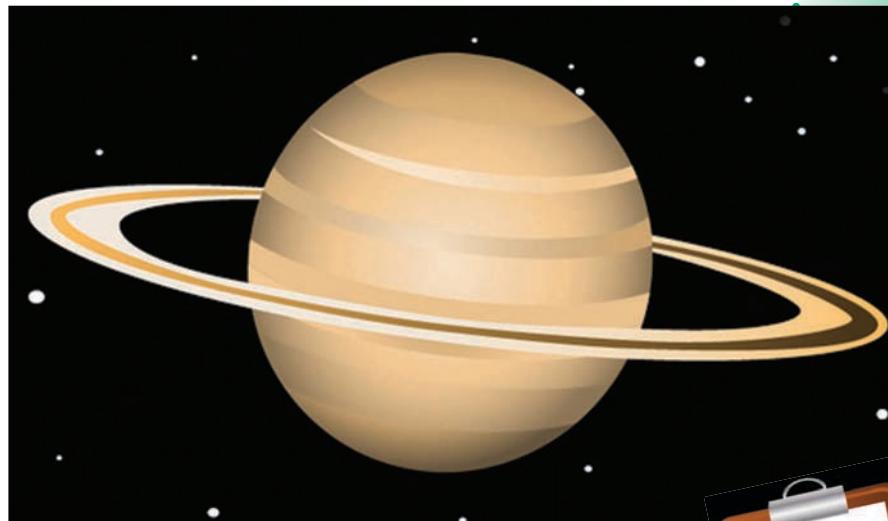

Hezwi zwithu ndi d^uvha na pulanete dzi re kha sisiteme yashu ya d^uvha – ndi vhahura vhashu vha re tshikhali. (D^uvha na pulanete a zwe ngo oliwa zwi tshi sumbedza saizi dza vhukuma.)

Kha ri ambe

Hetshi ndi tshifanyiso tsha Sathene. Yo fhamana na dzinwe pulanete dzoth^e ngauri i na rinngi u mona nayo. Ni a kona u vhona zwithomathoma zwitshena zwi re kha tshifanyiso? Ni vhona u nga ndi mini? Lavhelesani tshifanyiso tshihulwane tshi re nga nt^{ha}. Sathene ndi khulwane kana ndi t^hukhu kha lifhasi? Ndi pulanete ifhio i no fhira Sathene?

Duvha na ḥwedzi

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.

Vhege dza 8

Themo ya 4 -

Kha ri vhole

Ambani na khonani yanu. Zwi ri sumbedza mini? Ni nga bula phindulo iñwe na iñwe i no da muhumbuloni wanu.

Tsvhudzo ya mudededzi:
Mudededzi wanu vha do thetshelesa
mihumbulo yanu vha kona u ni vhudza
uri ndi zwifanyiso zwa mini.

Duvha ndi ḥaledzi. Li fana na bola khulukhulu ya mulilo ine ya hasekanya mufhiso na tshedza zwi tshi ya kha masia othe. Duvha ndi lihulwane kha lifhasi nga zwigidi na zwigidi. Ḫwedzi ndi bola khulwane ya matombo na buse ine i si hasekanye mufhiso. Ḫwedzi a u ri vhone tsheli nga tshedza tshawo. U nga tshivhoni tshi no humisela masana a duvha kha riñe. Ḫwedzi ndi mutuku nga maanda kha lifhasi.

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga zwa uri ḥwedzi wo shandukisa hani kha vhusiku ha maduvha matanu. Ni kone u lavhelesa zwifanyiso izwi. Ḫwedzi wanu wo vha u tshi vhonala sa tshiñwe tsha izwi?

Ḩwedzi wa gumba

Lutshenzhe

Luvhedzhegu/Ḩzedzana

Naledzi

64

Kha ri vhale

Duvha ndi yone ḥaledzi i re tsinitsini na riñe. Dziñwe ḥaledzi dzothé dzi kulekule na riñe. Arali ni tshi nga fara lwendo lwa u ya u dala kha iñwe na iñwe ya ḥaledzi idzi nga luvhilo luhulu, zwi nga ni dzhiela miñwaha minzhi u swika khadzo.

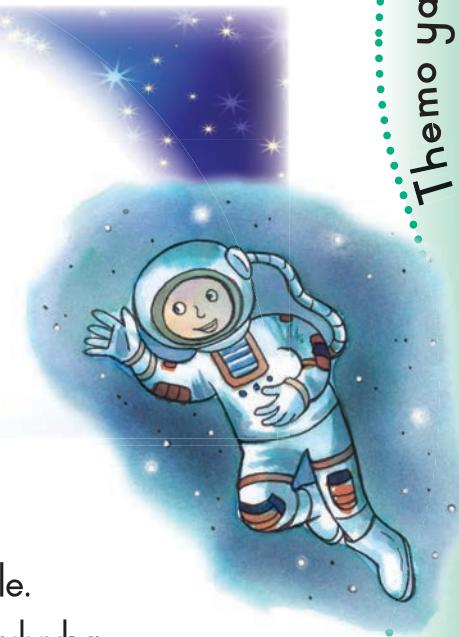

Kha ri ambe

Kha ri vhale

Penya ḥaledzi, penya,
A thi ñivhi uri u nnyi.
Ntha ṭadulu wo dzula.
Utshi penya sa daimani.
Penya ḥaledzi, penya,
A thi ñivhi uri u nnyi!

Luimbo ulu lwo vha lu tshi imbiwa na miñwahani ya kalekale.

Vhathu vho vha vha sa ñivhi zwinzhi nga ḥaledzi. Ano mađuvha ri vho ñivha zwinzhi vhukuma. Vhaendatshikhali vha ya tshikhali vha rokhethé dza tshipentshela uri vha ñivhe zwinzhi nga ḥaledzi. Musi vhaendatshikhali vha tshi ya tshikhali, vha ambara sutu dza tshipentshela dza tshikhali. Nga nt̄hani ha vhaendatshikhali vha vhabali na vhat̄ali vhe vha vha rumela henengei, zwino ro no guda zwinzhi nga ḥaledzi.

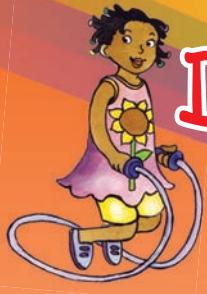

Kha ri ambe

Ndi zwithu zwavhudí uri ro guda zwinzhi nga ḥaledzi? Ambani nga haya mafhungo na khonani yanu.

Inwi ni wa tshipentshela.

Muvhili wanu wothe ndi wa tshipentshela.

Muvhili wanu ndi wanu!

A HUNA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hañu.

Arali muñwe muthu a nga kwama
vhudzimu hañu, vhudzani vhañwe.

Arali muñwe muthu a nga ni
itisa zwithu zwine ni si zwi fune,
vhudzani vhañwe.

Hune na nga founela hone
ni tshi Łoda thuso:

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**

Make a placemat
Cut out the pictures you like and
paste them on to the opposite page to
make yourself a two-sided placemat.
Cover or laminate the placemat with
plastic and use it when you eat.

